

1. AZ ADOTTSÁGOK

1.1. DEMOGRÁFIAI MUTATÓK ÉS ELŐREJELZÉSEK	25
1.1.1. Folyamatos csökkenés	25
1.1.2. A vajdasági községek lakosságának nemzetiségi összetétele	27
1.1.3. A magyar közösség demográfiai megosztása	30
1.1.4. A 2011-es népszámlálás	33
1.2. GAZDASÁGI HELYZET	35
1.3. NEMZETI KISEBBSÉG, NEMZETISÉG, NEMZETI KÖZÖSSÉG	43
1.3.1. Kisebbségek a nemzetközi jogban	43
1.3.2. A nemzeti kisebbségek szerbiai meghatározása	47
1.4. A NEMZETI KISEBBSÉGI JOGOK SKÁLÁJA	49
1.4.1. Egyéni és kollektív jogok	50
1.4.2. Kodifikálási törekvések	52

1.1. DEMOGRÁFIAI MUTATÓK ÉS ELŐREJELZÉSEK

Vajdaság Autonóm Tartomány (VAT) területe 21 506 négyzetkilométer, ami Szerbia területének csaknem egynegyede.

A lakosság, a háztartások és a lakások 2002. évi összeírásáról szóló (röviden: Népszámlálási) törvény¹ 4. szakasza tételesen felsorolta a begyűjtésre kerülő adatokat. Ide tartozik a nemzeti hovatartozásra és az anyanyelvre vonatkozó adat is.

A népszámlálásban részt vevő személy – a törvény 8/3. szakasza szerint – „nem köteles nyilatkozni a nemzeti hovatartozásáról, az összeírási ívnek pedig utasítást kell tartalmaznia erről”. Az összeíró, kiképző, ellenőrző vagy egyéb, az összeírással kapcsolatos munkát végző személy, aki az összeírás alanyától annak akarata ellenére követeli, hogy a nemzeti hovatartozásáról nyilatkozzon, 900-tól 9000 dinárig terjedő büntetésben részesül (26. szakasz).

A 2002. évi népszámlálás adatai szerint Vajdaságnak 2 031 992 lakosa volt. Ez a Szerb Köztársaság akkori összlakosságának 27,1%-a volt.² Szűkebb Szerbia lakosságának 10,52, Vajdaság lakosságának pedig 34,95%-át 25 nemzeti kisebbség tagjai adták.

A természetes népszaporulat Vajdaságban negatív, mínusz öt ezrelék, s emiatt a tartomány Európa leginkább előregedett lakosságú régiói közé tartozik. (A tartomány lakosságának 21 százaléka 60 évnél idősebb. A magyaroknak viszont a 26 százaléka tartozik ebbe a kategóriába.³ A természetes népszaporulat jelenlegi szintje nem elegendő a lakosság létszámának fenntartására sem.)

A vajdasági családok 34 százalékában csak egy gyermek van, 31 százalékában kettő, s mindössze 4,4 százalékában van három gyermek. Egy százaléknál kevesebb azoknak a családoknak az aránya, ahol háromnál is többször járt a golya.

Ezek az adatok késztették arra a tartományt, hogy a költségvetésből több mint 600 millió dinárt fordítson a népszaporulat javítására. Abban bíznak, hogy ezzel serkenteni fogják a harmadik gyermek megszületését.⁴

1.1.1. Folyamatos csökkenés

Szerbiában (és Vajdaságban) a magyarok képezik a legnagyobb lélekszámú kisebbséget, ezért a magyar kisebbség a multikulturalizmus fontos eleme. A katolikus és a református valláshoz való tartozásuk miatt a magyarok Szerbiában kettős – etnikai és vallási – kisebbséget alkotnak.

¹ Zakon o popisu stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002. godini. *Službeni list SRJ* [a JSZK Hivatalos Lapja], 1999. december 25. 74. sz. és 2001. 21. sz.

² Upoznajte Vojvodinu [Ismerje meg Vajdaságot][online]. *Zvanična internet prezentacija Vlade Autonome Pokrajine Vojvodine*. http://www.vojvodina.gov.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=100&Itemid=68

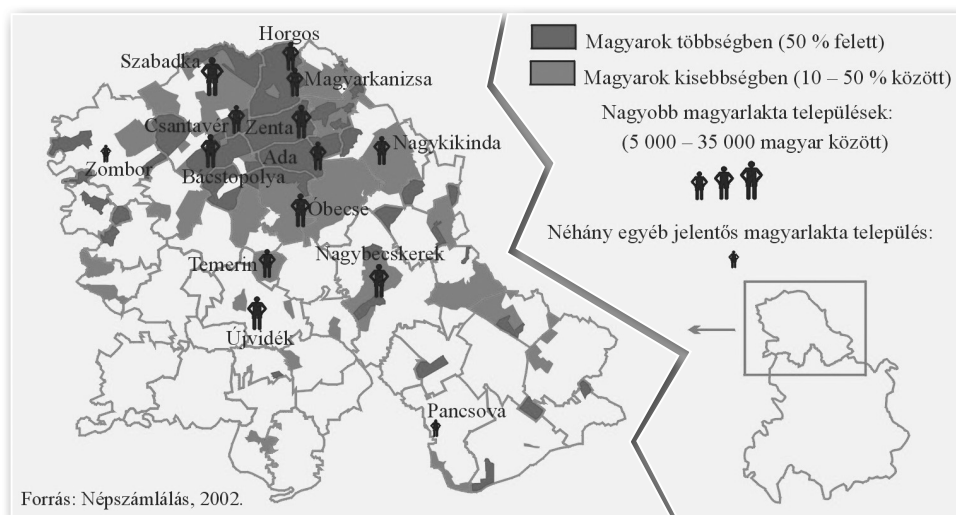
³ Kabók Erika: Délvidéken ijesztően fogyunk [online]. *Duna TV*, 2010. szeptember 8. <http://www.dunatv.hu/otthon/delvideki-fogyas.html/>; Ijesztően fogyunk. *VMDP Hírlevél*, VIII. évf. 2010. szeptember 13. 183. sz.

⁴ Negatív a természetes népszaporulat Vajdaságban [online]. *VajdaságMA*, 2010. május 15. <http://www.vajdasagma.info/cikk.php?ar=vajdasag&cid=10208>; Kecskés István: Aggasztó demográfiai mutatók. *Magyar Szó*, 2010. május 21. 4.

A magyarok számának és arányának változása a Vajdaságban (1910–2002)⁵

1910	425 672	28,1%
1930	376 176	23,2%
1941	473 241	28,5%
1948	428 932	25,8%
1961	442 561	23,9%
1971	423 866	21,7%
1981	385 356	18,9%
1991	339 491	16,9%
2002	290 207	14,28% (Szerbiában + 3092 = 293 299 = 3,91%)

A Vajdaságban a szocializmus negyven éve alatt Nyugat-Bácskában, valamint a Bánság középső és déli részében húzódott erősebben össze a magyarság. A városok közül Újvidék, a tartományi központ gyorsan elszerbbedett, a magyarok aránya 10% alá csökkent, de a

Magyarok a Vajdaságban 2002-ben (A HTMH 2002. évi jelentése)

⁵ Forrás: Kocsis Károly: Magyar kisebbségek a Kárpát-medencében. In Bihari Zoltán szerk.: *Magyarok a világban. Kárpát-medence*. Budapest, 2000, CEBA Könyvkiadó, 16.; Tátrai Patrik: A magyar kisebbségek demográfiai fejlődésének fő irányvonalai a kommunizmus évtizedeiben. In Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László szerk.: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest, 2008, Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, 312. Az 1941. évre vonatkozóan a szerb források 465 920 magyar nyelvű lakost említene. Demografija Vojvodine [Vajdaság népessége]. http://sh.wikipedia.org/wiki/Demografija_Vojvodine#Popis_stanovni.C5.A1tva_1941._godine A 2002. évi adatokra vonatkozóan lásd Matuska Márton: Öregsünk és fogyunk. *Magyar Szó*, 2003. január 10. 8–9. és Gábrity Molnár Irén: Népességmozgás – térségünk jövőképe. *Aracs*, 2008. október 23. 9. A szórványban élők helyzetéről lásd pl. Kocsis Árpád: A kenyeret szerbül kell kérni. *Magyar Szó*, 2010. augusztus 2. 5.; Ha egy család elmegy, az is veszteség. *Magyar Szó*, 2010. augusztus 9. 5.; Diósi Árpád: Öregedik a falu. *Magyar Szó*, 2010. augusztus 16. 5.

többi városi rangú településen is jelentős volt visszaszorulásuk (pl. Temerinben). 1990 körül a magyarok lakta etnikai terület Észak-Bácskára és Észak-Bánátra terjedt ki, délen a határtól egészen Temerinig nyúlt le. A Tisza-melléki tömbön kívül eső területeken azonban jelentősen felgyorsult a szórványosodás. Az 1991-es népszámlás szerint a Délvidéken 10 városban alkottak a magyarok helyi többséget (Szabadkán már csak relatív többséget).

A 2002-es népszámlás adatai szerint Vajdaság 2 031 992 lakosa közül 290 207 volt magyar, vagyis nemzettársaink Szerbia összlakosságának (7 498 001) 3,9, a tartomány lakosságának pedig 14,28%-át képezték. Az 1991. évi népszámlálási adatokhoz viszonyítva a magyarok száma 2002-ig 49 284-gyel, illetve 15%-kal csökkent.

1.1.2. A vajdasági községek lakosságának nemzetiségi összetétele

A Vajdaság 45 községe (Újvidék várossal együtt) közül 41 – a helyi önkormányzatokról szóló törvény kritériumai értelmében – többnemzetiségűnek számít. Ezek lakosságának a nemzeti összetétele a 2002. évi népszámlálás alkalmával a következő volt:⁶

Sor- szám	Község	Összlakosság	Nemzeti kisebbségekhez tartozók száma	%
1.	Ada	18 994	15 297	80,54
2.	Alibunár	22 954	8 711	37,95
3.	Apatin	32 813	10 384	31,65
4.	Antalfalva	27 890	17 775	63,73
5.	Bács	16 268	7 743	47,60
6.	Nagybecskerek	132 051	26 168	19,82
7.	Begaszentgyörgy	20 399	7 038	34,50
8.	Belcsény	16 086	4 230	26,30
9.	Csóka	13 832	8 091	58,49
10.	Fehértemplom	20 367	3 652	17,93
11.	Hódság	35 582	4 455	12,52
12.	Indija	49 609	5 211	10,50
13.	Magyarkanizsa	27 510	24 964	90,75
14.	Karlóca	8 839	1 422	16,09
15.	Nagykikinda	67 002	12 964	19,09
16.	Kishegyes	13 494	8 008	59,34
17.	Kevevára	36 802	7 098	19,29
18.	Kúla	48 353	13 325	27,61
19.	Magyarcsernye	12 705	3 478	27,38

⁶ *Vodič za bolje i kvalitetnije ostvarivanje manjinskih prava na lokalnom novou.* Novi Sad, 2009. szeptember 15., Centar za regionalizam, 13–14.

20.	Óbecse	40 978	22 423	54,71
21.	Palánka	60 966	10 703	17,56
22.	Pancsova	127 162	22 279	17,52
23.	Ópázova	67 576	10 075	14,91
24.	Petróc	14 681	10 412	70,92
25.	Sid	38 973	7 210	18,50
26.	Szabadka	148 401	102 330	68,96
27.	Szenttamás	17 855	5 127	28,71
28.	Szécsány	16 377	4 050	24,73
29.	Temerin	28 275	9 284	32,83
30.	Titel	17 050	1 883	11,04
31.	Topolya	38 245	24 912	65,14
32.	Törökbecse	26 924	7 119	26,44
33.	Törökkanizsa	12 975	4 884	37,64
34.	Újvidék – város	299 294	48 366	16,16
35.	Ürög	12 329	1 670	13,55
36.	Verbász	45 852	10 025	21,86
37.	Versec	54 369	12 337	22,69
38.	Zichyfalva	13 377	5 406	40,41
39.	Zenta	25 568	21 895	85,63
40.	Zombor	97 263	30 140	30,99
41.	Zsablya	27 513	3 153	11,46

A táblázat alapján megállapítható, hogy a vajdasági községek közül csak Ópáva, Mitrovica, Ruma és Pecsince nem tartozik a többnemzetiségű községek közé.

A magyar lakosság százalékaránya a vajdasági településeken
(A kiemelés azokat a településeket jelöli, ahol a magyar nyelv is hivatalos használatban van)

Önkormányzat	Összlakosság 2002	Magyarok 2002	Százalékarány 1991 2002	
1	ADA	18 994	77,30	76,65
2	Alibunár	22 954	1,28	1,35
3	ANTALFALVA	27 890	11,76	10,52
4	APATIN	32 813	14,61	11,53
	KUPUSZINA/BÁCSKERTES	2 356	90,52	78,80
	SZILÁGYI	1 364	84,11	58,10
5	BÁCS	16 268	7,10	6,10
6	BEGASZENTGYÖRGY	20 399	22,27	19,69

7	Belcsény	16 086	288	1,82	1,79
8	CSÓKA	13 832	7 133	56,46	51,57
9	FEHÉRTÉMPLOM	20 367	459	2,45	2,25
10	HÓDSÁG	35 582	1 572	5,85	4,42
11	Indija	60 966	1 490	2,46	2,44
	Maradék	2 298	552	29,71	24,00
12	Karlóca	8 839	215	2,97	2,43
13	KEVEVÁRA	36 802	3 408	10,29	9,26
14	KISHEGYES	13 494	7 546	58,71	55,92
15	KÚLA	48 353	4 082	9,96	8,46
16	MAGYARCSERNYE	12 705	2 369	20,58	18,65
17	MAGYARKANIZSA	27 510	23 802	87,59	86,52
18	Mitrovica	85 902	739	1,00	0,86
19	NAGYBECSKEREK	132 051	14 211	12,62	10,76
20	Nagykikinda	67 002	8 607	14,15	12,84
	KISOROSZ	3 328	1 181	39,40	35,48
	SZAJÁN	1 348	1 195	94,79	88,64
	TÖRÖKTOPOLYA	1 066	434	41,75	40,70
21	ÓBECSE	40 987	20 018	54,40	48,84
22	Ópáva	11 016	58	0,55	0,52
23	Ópázova	67 576	130	0,25	0,19
24	Palánka	60 966	1 490	2,60	2,44
25	Pancsova	127 162	4 037	4,00	3,17
	SÁNDOREGYHÁZA	1 131	452	46,14	39,96
	HERTELENDYFALVA	?	?	?	?
26	Pecsince	21 506	21	0,13	0,10
27	Petrőc	14 681	85	0,60	0,58
28	Ruma	60 006	1 306	3,00	2,17
29	Sid	38 973	262	0,81	0,67
30	SZABADKA	148 401	57 092	42,7	38,47
31	SZÉCSÁNY	16 377	2 068	13,38	12,63
32	SZENTTAMÁS	17 855	3 920	26,41	21,95
33	TEMERIN	28 275	8 341	38,67	29,50
34	TITEL	17 050	902	6,13	5,29
35	TOPOLYA	38 245	22 543	64,70	58,94
36	TÖRÖKBECSE	26 924	5 177	21,41	19,23
37	TÖRÖKKANIZSA	12 975	3 864	33,84	29,78
38	ÚJVIDÉK	299 294	15 687	7,62	5,24
39	Ürög	12 329	816	7,45	6,58
	Dobradó	127	96	87,3	75,60
	Satrinca	399	253	54,25	63,40

40	VERBÁSZ	45 852	2 885	7,41	6,29
41	VERSEK	54 369	2 619	5,46	4,82
42	ZENTA	25 568	20 587	80,89	80,52
43	ZICHYFALVA	13 377	1 619	12,43	12,10
44	ZOMBOR	97 263	12 386	16,00	12,73
45	Zsablya	27 513	305	1,13	1,10

1.1.3. A magyar közösség demográfiai megosztása

Ada, Zenta és Magyarkanizsa lakosainak kálváriája 1992 óta tart, amikor a szerb kormány rendeletet hozott a közigazgatási körzetekről, illetve „a minisztériumok és a különálló szervezetek feladatainak a székhelyükön kívüli ellátásáról”, amellyel e három magyar többségű községet a Nagyikindai körzethez csatolták. A rendelet a *Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönyének* 1992. évi 3. számában jelent meg, majd még abban az évben kétszer megváltoztatták.⁷

Az ominózus rendelet lényege, hogy a három észak-bácskai községet – kiragadva azokat az addigi természetes etnikai, gazdasági, valamint földrajzi környezetből és nem utolsósorban ökológiai egységből – az Észak-bánati körzethez csatolták, amelynek a közigazgatási központja Nagyikinda.

Ennek oka pedig bizonyára az volt, hogy megosszák az akkor még erős tömböt alkotó magyarságot, amelyhez még Kishegyes, Szabadka és Topolya is tartozott. Nemcsak a választások miatt, ahogyan egyesek állítják (vagyis hogy minél kevesebb magyar kerüljön be a parlamentbe, mivel akkor nem listás, hanem egyéni választókerületi rendszerben lehetett szavazni), hanem a magyar közösség politikai, gazdasági, művelődési és egyéb megosztása és leépítése miatt is. (Ugyanezt tették a bosnyákokkal, ahol a hat szandzsáki, bosnyákok által lakott községet két közigazgatási körzetre osztották – a raškaira és a zlatiborira –, valamint hasonló történt a Preševo-völgyi albánokkal is.)⁸

Ennek a konkrét következménye az lett, hogy ettől kezdve az adai, zentai és magyarkanizsai lakosok a különböző hivatalos ügyeiket (egészségügyi és nyugdíjbiztosítás, szociális juttatások, járművek nyilvántartásba vétele stb.) csak Nagyikindán intézhetik. Ez megdrágította és bonyolultta tette ezeknek a jogoknak az érvényesítését (az oda- és visszautazások miatt is), hogy a nyelvhasználati, nemzeti kisebbségi jogokat ne is említsük. Ezt követően pedig folyamatosan születettek törvények, amelyek ezt a körzetfelosztási logikát követték.⁹

⁷ Diósi Árpád: Új alkotmány helyett politikai akarat. *Magyar Szó*, 2010. április 29. 5. A rendelet címe: Uredba o načinu vršenja poslova ministarstava i posebnih organizacija van njihovog sedišta. *Službeni glasnik RS* [az SZK Hivatalos Közlönye], 1992. 3. sz.; 1992. 36. sz.; 1992. 52. sz.

⁸ Uo. Részletesebben lásd Bozókai Antal: „Tollvonás” hiányában...[online]. *VajdaságMA [Tükör]*, 2010. május 2. [11.48] <http://www.vajdasagma.info/cikk.php?ar=tukor&cid=3362>; *VMDP Hírlevél*, 2010. április 30.

⁹ Uo. Ada, Zenta és Magyarkanizsa ettől kezdve nagyikindai rendszámtáblákat használt, a három községben működő cégek az észak-bánati gazdasági kamarába tömörültek, a rendőrkapitányságok is eszerint épültek fel, valamint a nyugdíj- és egészségbiztosítás rendszere is ezt követte.

A vitatott rendelet nemcsak, hogy hátrányos az érintett közösségek magyar és minden más nemzetiségű lakója számára, de az egész terület fejlődését is akadályozza, mert nem teszi lehetővé számukra, illetve ellehetetleníti őket abban, hogy a különböző fejlesztési pénzekre és európai projektumokra pályázzanak.¹⁰

A szerb kormány ezt a jogszabályt utóbb a közigazgatási körzetekről szóló rendelettel váltotta fel, amely a *Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönyének* 2006. február 27-i 15. számában jelent meg.¹¹

Az elmúlt években többször aláírásgyűjtésre is sor került, azonban „a szerb kormány hallani sem akart arról, hogy a közigazgatási körzethatárokról szóló rendelet vonatkozó részét módosítsa” – nyilatkozta Pásztor Bálint, a Vajdasági Magyar Szövetség parlamenti képviselője.¹²

Az Európa Tanácsnak a nemzeti kisebbségek védelméről szóló, 1995. évi keretegyezménye viszont arra kötelezi a csatlakozott államokat, amelyek közé Szerbiai is tartozik, hogy „tartózkodjanak olyan intézkedések meghozatalától, amelyek a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek által lakott területeken az arányokat megváltoztatják, és arra irányulnak, hogy korlátozzák azon jogokat és szabadságokat, melyek a jelen Keretegyezménybe foglalt elvekből származnak” (16. szakasz).

A 2006. évi rendelet értelmében Ada, Csóka, Magyarkanizsa, Nagyikinda, Törökkanizsa és Zenta továbbra is a nagyikindai székhelyű Észak-bánáti körzethez tartozik. Az Észak-bácskai körzetet Kishegyes, Topolya és Szabadka alkotják, székhelye Szabadka.

A bíróságok és az ügyészségek székhelyéről és területéről szóló, 2008. december 22-i törvény értelmében a Szabadkai Alapfokú Bírósághoz tartoznak a volt adai, topolyai és zentai bíróságok is, valamint, hogy a Zentai Szabállysértési Bírósághoz tartozik Ada, Csóka és Magyarkanizsa. De vajon nem ez lehetett a községi bíróságok megszűnésének az ára?

A gazdasági kamarákról szóló, 2009. évi törvény¹³ szerint a szabadkai székhelyű Regionális Gazdasági Kamarához tartoznak most már Ada, Magyarkanizsa, Kishegyes, Topolya, Szabadka és Zenta, a nagyikindaihoz pedig Csóka, Törökkanizsa és Nagyikinda. Ehhez igazodik a szabadkai székhelyű Gazdasági Bíróság hatóköre is.

Mindez azonban nem elegendő a mилоševići körzethatárok lebontásához, mert a lényeg nem változott: a három község közigazgatásilag továbbra is Nagyikindához tartozik.

A kormány a saját maga által hozott rendeletet bármikor megváltoztathatja. Ehhez nem szükséges még a szerb parlament véleményének a kikérése sem. „De a szerb kormány nem akar magyar többségű körzetet. Ha ugyanis a három bácskai községet (Magyarkanizsa,

¹⁰ Elég nehéz például egy regionális környezetvédelmi fejlesztési tervet elkészíteni, amikor Magyarkanizsa jogilag Bánáthoz tartozik, míg környezetvédelmileg nem egységes a terület, hisz ott folyik a Tisza. Ezekkel a fejlesztési tervekkel az Európai Unió előcsatlakozási alapjainál lehetne majd pályázni. Magyarkanizsa és Nagyikinda között viszont nem sok földrajzi, környezetvédelmi, gazdasági, infrastrukturális és telekommunikációs kapcsolat van. *Lásd* a 18. lábjegyzetet.

¹¹ Uredba o upravnim okruzima [Rendelet a közigazgatási körzetekről]. *Službeni glasnik RS* [az SZK Hivatalos Lapja], 2006. február 27. 15. sz.

¹² *Lásd* a 18. lábjegyzetet.

¹³ Zakon o privrednim komorama. *Službeni glasnik RS* [az SZK Hivatalos Lapja], 2001. november 23. 65. sz.; 2009. 36. sz.

Zenta, Ada) a szabadkai székhelyű észak-bácskai közigazgatási körzethez csatolnák, abban a magyarok aránya a jelenlegi 43,5 százalékról 53-ra emelkedne. Ez már alapul szolgálhatna az észak-bácskai területi autonómiához.”¹⁴

A problémának tehát nemcsak „gyakorlati” vonatkozásai vannak,¹⁵ de nemzeti kisebbségi és politikai vetületei is.

A Szerbiai Képviselőház 2010. május elején elfogadta a regionális fejlesztési törvény módosításáról szóló indítványt. A szerb kormány nem sokkal később (a július 2-i ülésén) fogadta el a törvényre vonatkozó statisztikai egységek nomenklatúrájáról szóló határozatot. A szóban forgó kormányrendelet azonban nem irányozta elő a fejlesztési régiók módosítását, vagyis az előbb említett három község továbbra is az észak-bánáti fejlesztési körzethez tartozik.¹⁶

Utóbb a vita arról folyt, hogy mi a „statisztikai régió”, a „fejlesztési régió”, a „fejlesztési térség”, a „közigazgatási körzet”. Nikola Latinović, a statisztikai egységek nomenklatúrájáról szóló határozat tervezetének kidolgozója kijelentette: – Amennyiben valaki módosítani szeretné a statisztikai térségeket, illetve azok határait, akkor először a közigazgatási körzetről szóló rendeletet kellene módosítani.¹⁷ Vagyis: circulus vitiosus. A magyar közösség viszont közigazgatásilag és tömbterületét tekintve továbbra is megosztott.¹⁸

¹⁴ Ágoston András: Fanyalgás. *VMDP Hírlevél*, 2010. április 29.

¹⁵ Pásztor Bálint: A nyelvhasználati törvény módosításáról és a körzethatárokról [online]. *Pásztor Bálint honlapja és blogja*, 2010. április 13. <http://www.pasztorbalint.rs/index.php/start/show/1263/hu>

Ezért fel kell(ene) szólítani a szerb kormányt, hogy rövid időn belül változtassa meg a saját rendeletét, vessen már véget ennek a 20 éve tartó hátrányos helyzetnek. Amennyiben ez nem történik meg, a magyar képviselőknek, akik közül egy az Európa Tanácsban is jelen van, kötelessége értesíteni ezt a nemzetközi szervezetet, hogy Szerbia nem tartja tiszteletben az általa is aláírt Keretegyezményt.

¹⁶ Pesevski Evelyn: Bácska és Bánát között. *Magyar Szó*, 2010. július 14. 1., 5.

¹⁷ Uő: Itt Bácska, ott Bánát. *Magyar Szó*, 2010. július 15. 5.; Diósi Árpád: A közigazgatási körzet nem azonos a fejlesztési térséggel. *Magyar Szó*, 2010. július 15. 5. *Lásd* még Miskolci Magdolna: Bánátból vissza Bácskába. *Magyar Szó*, 2010. március 3. 1., 5.; Diósi Árpád: Vissza Bácskához. *Magyar Szó*, 2010. április 8. 1., 4.

¹⁸ Pásztor István, a Vajdasági Magyar Szövetség elnöke 2010. szeptember 15-én Boris Tadić szerb államfővel találkozott Belgrádban. A tárgyalást Tadić kezdeményezte. Pásztor a 2010. szeptember 16-án Szabadkán megtartott sajtótájékoztatón elmondta, hogy érintették többek között a körzethatárok problematikáját. „Abban állapodtunk meg, hogy még az idén módosítani fogjuk ezt a számunkra fájdalmas kormányrendeletet. Ennek függvényében bizonyos Tisza menti községek visszakerülnek a szabadkai közigazgatási körzetbe. Ez nemcsak a körzethatárok és az emberek mindennapjai miatt fontos, hanem többek között a statisztikai régiók és a jövőbeni európai uniós fejlesztések szempontjából is jelentős. Ebben a témában, úgy tűnik, partnerei vagyunk egymásnak Tadić-tyal. Ne feledkezzünk meg róla, hogy a körzethatárok módosítása része a két évvel ezelőtt megkötött koalíciós megállapodásnak. A VMSZ már az elkövetkező napokban összegyűjti a körzethatárok módosításához szükséges kormányrendelet szempontjából fontos dokumentumokat.” Pesevski Evelyn: Az idén módosul(hat) a körzethatárokról szóló rendelet. *Magyar Szó*, 2010. szeptember 17. 1., 5. *Lásd* még Halász Gyula: Pörgős hetek. *Magyar Szó*, 2010. szeptember 25. 14.; Horváth Ágnes: Mi bácskaiak vagyunk! *Magyar Szó*, 2010. szeptember 25. 16.

1.1.4. A 2011-es népszámlálás

A 2011. október 1-je és 15-e között tartott szerbiai népszámlálás 2012. november 29-én közzétett adatai szerint Vajdaság 1 931 809 lakosa közül 251 136 volt magyar, vagyis nemzettársaink Szerbia összlakosságának (Kosovo nélkül, Bujanovac, Preševo és Medveđa község pedig bojkottálta a népszámlálást: 7 182 862) 3,53%-át, a tartomány lakosságának pedig 13%-át képezik. Tíz év alatt tehát 39 400 fővel csökkent az országban élő magyarok száma. „Ez megközelítőleg évi 1,34 százalékkal kevesebb embert jelent.”¹⁹ Demográfusok szerint a vajdasági magyarok valós lélekszáma még ennél a számadatnál is kisebb, mivel „életvitelszerűen sokan nem élnek a szülőföldjükön”.²⁰

Az ilyen mértékű fogyatkozásnak már középtávon súlyos következményei vannak: előre-gedik a társadalom, felgyorsul a szórványosodás, az etnikai határok eltolódnak. Utánpótlás hiányában belátható időn belül felszámolódnak az anyanyelvű oktatás, megszűnhetnek művelődési egyesületek, intézmények – nyilatkozta Badis Róbert szociológus.²¹ És – tegyük hozzá – fennáll annak a veszélye is, hogy „a jövőben nem érjük el a nyelvi jogok érvényesítéséhez szükséges népességarányt, a magyar mint hivatalos nyelv használata pedig visszaszorul”.²²

Léphaft Pál karikatúrája (*Magyar Szó*, 2011. december 1.)

¹⁹ Diósi Árpád: A szív és az ész. *Magyar Szó*, 2012. december 8. 13.

²⁰ Végel László: Plebejus Európa. *Családi Kör*, 2012. december 13. 8.

²¹ Diósi Árpád: Fogyatkozik a vajdasági magyarság. *Magyar Szó*, 2012. december 1. 1., 6.

²² Lásd a 19. lábjegyzetet.

Nem ad okot a bizakodásra az sem, hogy a magyarok az egyik legelöregedettebb nemzeti közösség Szerbiában. A magyarok átlagéletkora 44,9 év (ami rendkívül magas), míg a romáké 28,3 év, a bosnyákoké 33,5 év, a szerbeké 42,5 év. Tehát a négy legjelentősebb nemzeti közösség közül a magyarok átlagéletkora a legnagyobb, ebből következik logikusan, de nem törvényszerűen, hogy az elhalálozási arány is itt a legnagyobb, illetve, hogy a születési index pedig sajnos a legkisebb.²³

Szinte egyetlen pozitívként hozható fel, hogy a „területi harcokat” még nem veszítette el a magyarság. Abszolút többségét megőrizte: Zenta, Magyarakanizsa, Ada, Kishegyes, Topolya községekben, relatív többségét Óbecse és Csóka községben, valamint Szabadka városában. Még mindig jelentős arányban (10–29,9%) vagyunk jelen Temerinben, Törökbecsén, Zomborban, Apatinban, Törökkanizsán, Nagyikindán, Nagybecskereken, Zichyfalván, Begaszentgyörgyön, Magyarcsernyén és Torontálszécsányon, s további 21 községben vagyunk jelen kisebb (1–9,9%), de ugyanakkor jelentős számban, köztük Újvidéken, Fehértemplomban, Pancsován, Hódságon.²⁴

Népszámlálás 2011 ²⁵	Összesen	Résztétel a teljes lakossági összetételben	Növekedés/csökkenés 2002-es adatokhoz képest (index = 100)
Szerb Köztársaság	7 185 882	100,00	95,85
Szerbek	5 988 150	83,32	96,38
Albánok (nem teljes adatok)	5 809	0,08	-
Bosnyákok	145 278	2,02	105,75
Bolgárok	18 543	0,25	90,47
Bunyevácok	16 705	0,23	83,48
Vlahok	35 330	0,49	88,21
Goranacok	7 767	0,11	169,58
Jugoszlávok	23 303	0,32	28,87
Magyarok	253 899	3,53	86,57
Macedónok	22 755	0,32	88,04
Muszlimok	22 301	0,31	114,35
Németek	4 064	0,05	104,18
Cigányok	147 604	2,05	135,43
Románok	29 332	0,41	84,83
Oroszok	3 247	0,05	125,46
Ruszinok	14 245	0,20	89,57

²³ Kiss Igor: A 2011. évi népszámlálás nemzetiségi adatai. *A Vajdasági Magyar Demokrata Párt Hírlevele*, X. évf. 2012. november 30. 254. sz. Lásd még Mihályi Katalin: Már a nyugdíjasok is elvándorolnak, *Magyar Szó*, 2012. december 15. 14.

²⁴ Lásd Kiss Igor írását a 23. lábjegyzetben.

²⁵ Forrás [2013.05.15.]: <http://margitzoltan.blogspot.com/2012/11/szerbiaban-39400-magyar-kevesebb-van.html>. (") Jugoszláv–magyar, szerb–montenegrói stb. (") Vajdasági, šumadijai, užiceai, vranjei stb.

Szlovákok	52 750	0,73	89,37
Szlovének	4 033	0,05	79,02
Ukránok	4 903	0,07	91,58
Horvátok	57 900	0,81	82,01
Montenegróiak	38 527	0,54	55,80
Egyéb*	17 558	0,24	126,12
Nem nyilatkoztak			
a nemzeti hovatartozásról	160 345	2,23	148,84
Regionális hovatartozás**	30 771	0,43	267,92
Ismeretlen	81 740	1,14	108,29

A magyarok számának csökkenését a fent említett két fő ok mellett, ami a természetes népességfogyás és az elvándorlás, még feltehetően nagymértékben befolyásolja az asszimiláció is, viszont ez az a tényező, melyet a legnehezebb mérni az eddig ismert módszerekkel.²⁶ Amíg a többségi (szerb) populáció csökkenése 3,6%, a nemzeti kisebbségi közösségeknél ez átlagban négyszer több, és 14%-ot tesz ki (a magyaroknál ez 13,3%).²⁷ Mivel Vajdaság lakosainak száma 100 189-cel csökkent 2002-hez képest, ebben a csökkenésben a magyarok 39%-kal vesznek részt. Ez háromszorosa a lakosságban való részvételi arányunknak (13%).

Már az a tény, hogy a magyarok aránya a tartomány összlakosságában 1948 óta (25,8%) csaknem megfeleződött (13%-ra zsugorodott), és továbbra is folyamatosan csökken, önmagáért beszél. Jelzésértékű ez a vajdasági magyarok helyzetét és a szerb állam magyarságpolitikáját illetően.²⁸

1.2. GAZDASÁGI HELYZET

Szerbiában 2011-ben az ipari termelés alig érte el az 1989. évi 40%-át. Az ország államadóssága 2012 novemberében 1978 milliárd dinárt (17,56 milliárd eurót) tett ki (ez 2012 elején 14,78 milliárd, 2008-ban pedig csupán 8,7 milliárd euró volt) – közölte 2012. december 13-án az Államadósság-kezelő Központ. Ez összességében nézve 5,2 százalékos növekedés az előző hónaphoz viszonyítva, GDP-arányosan pedig 60,5 százalékos államadósságot jelent. (A költségvetésről szóló törvény értelmében az államadósság a GDP-nek legfeljebb a 45 százalékat teheti ki).²⁹

²⁶ Uo. *Lásd még* dió: Letelepítés helyett ingázást, *Magyar Szó*, 2012. december 5. 1., 4.

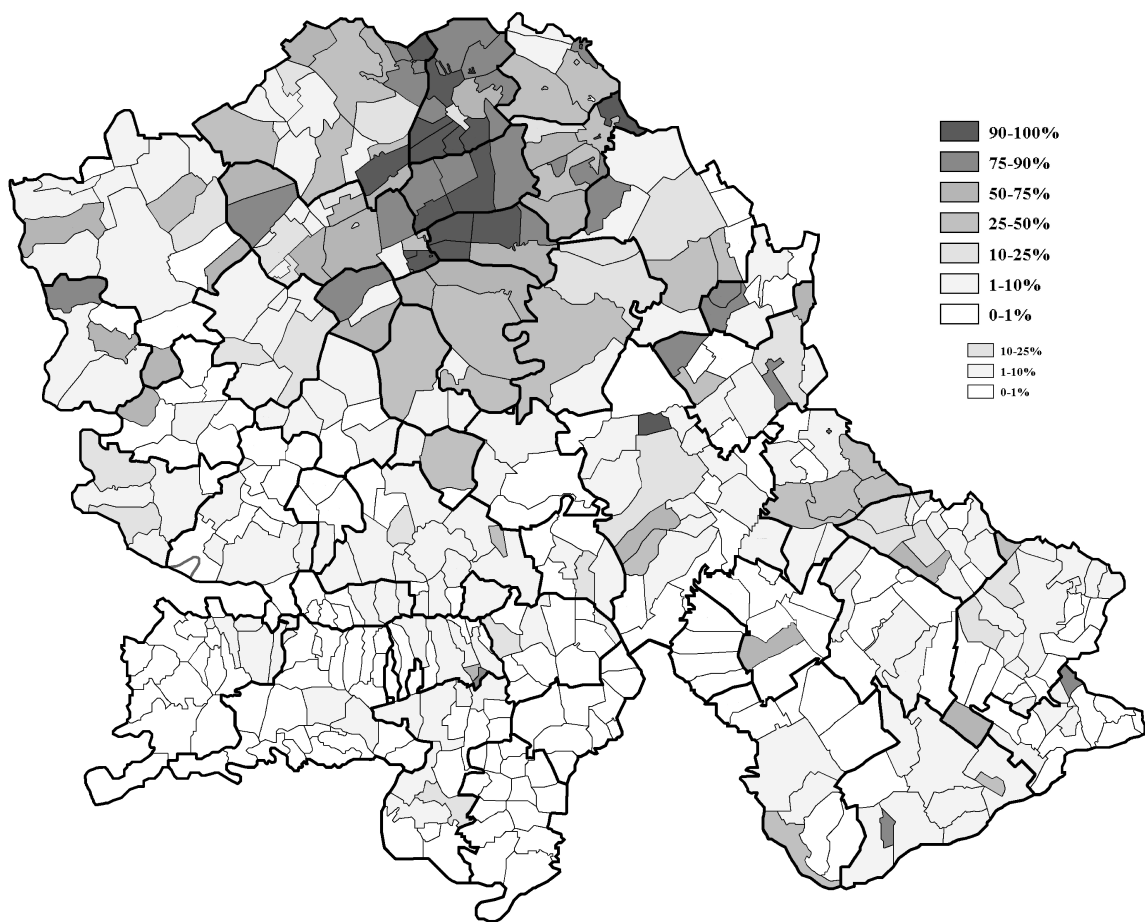
²⁷ Povodom rezultata popisa stanovništva 2011. po nacionalnoj pripadnosti [A 2011. évi népszámlálás eredményei a nemzeti hovatartozás alapján] [online]. Centre for Development of Civil Society – Centar za razvoj civilnog društva, 2012. november 30. http://cdcs.org.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=530&Itemid=33

²⁸ Az MNT 2013. január 30-án záradékot fogadott el a Demográfiai Akcióterv kidolgozásának kezdeményezéséről. P. E.: „Megcáfoljuk a hamis előítéleteket”. *Magyar Szó*, 2013. január 31. 1., 4.; Kartali Róbert: Demográfiai akciótervet készít az MNT [online]. *VajdaságMA*, 2013. január 30. <http://www.vajma.info/cikk/vajdasag/14829/Demografiai-akciotervet-keszit-az-MNT.html>

²⁹ Egmilliárd euróval nőtt. *Magyar Szó*, 2011. december 7. 16.; Spoljni dug Srbije porastao na 75,6 odsto BDP-a [online]. *S medija [Vesti]*, 2011. december 6. <http://www.smedia.rs/vesti/vest/81951/Spolji-dug-Srbija-Rast-Spoljni-dug-Srbije-porastao-na-756-odsto-BDP-a.html>; y-A: Az államadósság túllépte a 60 százalékot. *Magyar Szó*, 2012. december 14. 6.

Szerbiában egyre többen élnek mások segítségéből, mert egyszerűen nincs keresetük. Legalább egymillió személynek nincs rendszeres bére vagy nyugdíja. A szegénység határán küzd a fennmaradásért 80 000 foglalkoztatott, akinek a vállalatában zárolták a számlát, 100 000 munkásnak pedig még bért sem ad a munkáltató.³⁰

A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (NFSZ) adatai szerint Szerbiában csak 2012-ben 172 442 ember maradt munka nélkül, közülük 34 866-ot technológiai feleslegnek minősítettek. A hivatalosan bejegyzett munkanélküliek száma így 755 422, vagyis a munkaképes polgárok egyharmada. A szakemberek felhívták a figyelmet, hogy ez a szám nem tekinthető véglegesnek, hiszen nem mindenki jelenti be, ha elveszíti a munkahelyét. A legveszélyeztetettebb munkakörök – amelyekben a leggyakoribbak az elbocsátások – az építőipar, a

Magyarok a Vajdaságban (Milan Đogo és Ivan Vukičević térképe)

³⁰ Nyilatkozta Zoran Ristić, a köztársasági tanács állandó tagja. Egymillióan bevétel nélkül. *Magyar Szó*, 2012. december 7. 6.

textil- és fémipar, valamint a vendéglátóipar. A NFSZ és az USAID (Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Ügynöksége) közös felmérései azt mutatják, hogy 2011-ben Szerbiában 103 917 munkahely szűnt meg. A legtöbben Vajdaságban maradtak munka nélkül, majd következett Belgrád, Šumadija és Nyugat-Szerbia.³¹

A NFSZ nyilvántartása szerint a Vajdaságban a népesség 10 százaléka, mintegy 200 000 ember munkanélküli. A munkanélküliek száma a nyilvántartásban az elmúlt öt évben nagyjából állandó volt.³²

A Szerbiai Munkaadók Uniójának (UPS) adatai szerint 2010 márciusában a Vajdaságban 30 467 gazdasági társaság volt, 2011 augusztusában pedig 26 607. A kisvállalkozókat is beleszámítva 2010 márciusában a Vajdaságban 89 635 bejegyzett cég volt, 2011 augusztusában viszont már csak 84 439. A pontot az i-re a foglalkoztatottak száma teszi fel: 2010 májusában 493 185 embernek volt munkája, 2011 augusztusában pedig már csak 459 853-nak.³³

A vajdasági magyarok gazdasági helyzetéről nincsenek megbízható adatok. Értékelések szerint ez a helyzet az elmúlt két évtizedben folyamatosan rosszabbodott. A magyarok nagy többsége kimaradt a privatizációs folyamatokból. Ezenkívül a magyarok a többi nemzeti közösséghez viszonyítva aránytalanul nagyobb számban maradtak munka nélkül az elbocsátások és foglalkoztatás következtében, vagy éppen a nemzeti hovatartozásuk miatt nem kaptak munkát. Másrészt akik sohasem éltek itt, állami segédlettel előnyösen föld- és háztulajdonhoz jutottak, mások aránytalanul meggazdagodtak.³⁴

Ez a terület csaknem teljes mértékben feltáratlan, és az is gondot okoz, hogy az állami szervek és szolgálatok nem rendelkeznek még a foglalkoztatottak és a munkát keresők nemzeti hovatartozásával kapcsolatos adatokkal sem.

A Szerbiai Helsinki Emberjogi Bizottság utoljára 2002-ben végzett kutatásokat Vajdaság 36 községében (a 45 közül) az állami, illetve köztulajdonban lévő vállalatokban és a köztulajdonban lévő bankokban.³⁵ A kutatás eredményei szerint vezető beosztásokban a szerb nemzetiségűek voltak túlsúlyban:

A köztulajdonban lévő vállalatokban a megvizsgált 36 községben a szerbek 66,66, a montenegróiak 6,25 százalékban voltak képviselve az igazgatói helyeknek összesen 72,91%-ával. A köztulajdonban lévő bankoknál ez az aránytalanság valamivel kisebb, mivel a vezető beosztásban lévőknek 64,63%-a szerb, 2,43%-a pedig montenegrói, összesen 67,06%.³⁶

³¹ Tanjug: A polgárok egyharmada munkanélküli. *Magyar Szó*, 2012. december 20. 6.

³² Tanjug: Munkanélküli a vajdaságiak egytizede [online]. *VajdaságMA*, 2012. december 13. <http://www.vajma.info/cikk/vajdasag/14573/Munkanekulki-a-vajdasagiak-egytizede.html>

³³ A válság és az adó 5000 céget zárt be Vajdaságban [online]. *VajdaságMA*, 2011. december 20. <http://www.vajma.info/cikk/vajdasag/12734/A-valsag-es-az-ado-5000-ceget-zart-be-Vajdasagban.html>

³⁴ Szalma József: A vajdasági magyar koalíciónak is meg kellene tárgyalnia! *VMDP Hírlevél*, VI. évf. 2008. november 1. 148. sz.

³⁵ Nacionalne manjine i pravo [Nemzeti kisebbségek és jog]. *Helsinki sveske*, 2002. 15. sz. Ismereteim szerint Szerbiában ez az egyetlen ilyen témájú kutatás.

³⁶ Uo. 95.

A 39 község 76 kommunális vállalata közül 54-ben (kivéve Szabadkát, ahonnan „nem lehetett beszerezni az adatokat”) az igazgató szerb nemzetiségű, illetve ezen a poszton 71,05%-kal voltak képviselve, ami 19,72%-kal meghaladta a megvizsgált községek lakosságában képviselt számarányukat. 16 kommunális vállalatnak volt magyar igazgatója, ami 21,05%-ot tett ki, és ez nagyjából megfelelt a megvizsgált községek lakosságában képviselt számarányuknak.³⁷

A felmérésben megkérdezett 240 vállalat közül 160-nak, azaz 66,66% volt szerb igazgatója, ami 15,33%-kal több mint lakossági számarányuk a megvizsgált községekben. Magyar igazgatója 27 vállalatnak volt, vagyis a vállalatok 11,25%-ának, ami 9,86%-kal kevesebb, mint a magyarság lakossági számaránya a megvizsgált községekben.³⁸

A 36 község 82 bankja és bankfiókja közül, amelyek részt vettek a körkérdésben, 53 élén állt szerb (64,63%), 9 esetben pedig magyar nemzetiségű vezető (10,97%) volt, ami jelentős mértékben eltér a vizsgált községek lakossági számarányát.³⁹

A vajdasági magyarság gazdasági helyzetével Gábrity Molnár Irén foglalkozott részletesebben.⁴⁰ Eredményeit röviden a következőképpen lehet összefoglalni:

Az aktív magyar népesség száma több mint 33%-kal csökkent az 1961 és 2002 közötti időszakban, ugyanakkor az aktív keresők száma szó szerint azonos maradt! Az inaktív népesség száma és aránya nőtt: 1953-ban 100 gazdaságilag aktív személyre 98 gazdaságilag inaktív kereső személy jutott, 1991-ben 108 fő, 2002-ben pedig már 120. A vajdasági magyarok körében kevesen tartanak fenn saját vagy családi vállalkozásokat. Legtöbben (*a foglalkoztatottak közül – B. A.*) még mindig állami alkalmazottak, pedig a munkavesztés veszélye folyamatosan jelen van.

A magyarok foglalkoztatottságának nemzetgazdasági ágazatok szerinti összetétele ipari (8,1% építőipar és egyéb 23%) és mezőgazdasági (23,8%) dominanciát mutat, ezek közül az építőipar foglalkoztat minden nyolcadik alkalmazottat. A vajdasági magyar keresők kb. 16,1%-a dolgozik az állami egészségügyi, szociális, oktatási stb. szektorban.

Slobodan Milošević néhai szerb elnök hatalomátvétele⁴¹ után megszűnt a titói Jugoszlávia nemzetiségi kulcsrendszere, amelynek értelmében a kisebbségek esetében alkalmazni kellett az arányos részvételt a társadalmi, a kulturális és a gazdasági életben. A szakmai alkalmasság elvének kizárólagos hangsúlyozása a gyakorlatban a nemzetiségek tagjait az állami és a társadalmi élet peremére szorította. Ennek hatására a magyarok ma már a számarányukhoz viszonyítva mélyen alulreprezentáltak a tömbmagyarság által lakott területeken is az állami vállalatok vezetői között vagy a közigazgatásban.

³⁷ Uo. 94.

³⁸ Uo. 94. Ezek a kutatások viszont nem vizsgálták a gazdaság állami szektorában dolgozók nemzeti összetételét. Ha ilyen kutatások folytak volna, az eredmények valószínűleg még kedvezőtlenebbek lennének. A munkához és az esélyegyenlőséghez való jog általában kimaradnak a kisebbségek helyzetével foglalkozó tanulmányokból.

³⁹ Uo. 95.

⁴⁰ Gábrity Molnár Irén: A gazdasági erősségünk/erőtlenységünk tájtudata Vajdaságban. *Magyar Szó*, 2008. augusztus 18. 10.; augusztus 25. 10.

⁴¹ 1987. szeptember.

A kereskedelem és a vendéglátóipar a magyarok 14,1%-át foglalkoztatja, ami a többségi nemzethez képest alulreprzentáltságot jelent. Az üzleti forgalommal jellemezhető piaci ágazatokban (közlekedés, logisztika, hírközlés, pénzügy, bankok stb.) a magyarok részvétele szintén alacsonynak mondható (4,8%).

Tipikus magyar foglalkozások Vajdaságban: építómunkás, gyári, mezőgazdasági alkalmazott, egészségügyi dolgozó, pedagógus. Alulreprzentáltság tapasztalható viszont az informatikai, pénzügyi és közigazgatási szakmákban.

**Szerb és magyar aktív kereső
népesség foglalkozás szerint⁴²**

2002. évi népszámlálás	Fő	Szerb %	Magyar Fő	%
Összesen	457 436	100,0	102 794	100,0
Törvényalkotó, közigazgatási és gazdasági vezető	22 157	4,8	2679	2,6
Szakember (önálló értelmiségi)	32 309	7,1	3985	3,9
Szaktunatárs				
(beosztott értelmiségi)	84 187	18,4	13 275	12,9
Irodai dolgozó	32 007	7,0	5 205	5,1
Szolgáltató és kereskedelmi foglalkozású	56 105	12,3	8425	8,2
Mezőgazdasági magántermelő	59 718	13,1	24 978	24,3
Kisiparos	52 538	11,5	14 792	14,4
Gépszerelő és -sorkezelő	65 743	14,4	15 913	15,5
Elemi foglalkozás	39 773	8,7	12 635	12,3
Egyéb	12 899	2,8	910	0,9

A vajdasági magyar lakosság viszonylagos helyhezköttöttséget mutat, mivel 85%-a lakhelyével megegyező településen dolgozik/dolgozott. A többség falun és kisvárosban él. Az adatokból kiderül, hogy a foglalkoztatottak mindössze 12,8 százaléka ingázik 50 kilométeren belüli másik településre.⁴³

Ugyanezen tanulmány szerint a lakástulajdonosok részaránya a vajdasági magyarok körében viszonylag magas, a háztartás felszereltsége közepes életszínvonalú, de a havi össz-jövedelem és a közlekedési feltételek (öreg autók) jelenlegi mutatói elégtelen életminőségre utalnak ugyanúgy, mint a havi fogyasztási szerkezet, amikor egy-egy átlagos háztartásban nem tudnak semmit sem félretenni, és hónapról hónapra élnek. Az ilyen anyagi feltételek azt jelzik, hogy a vajdasági magyarok anyagi életfeltételei nem kielégítőek, a tájkaraktert

⁴² *Etnički mozaik Srbije prema podacima popisa stanovništva 2002* [Szerbiai etnikai mozaikja a 2002. évi népszámlálás adatai szerint]. Beograd, 2004, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore, 192–193. In Gábrity Molnár Irén: A gazdasági erősségünk/erőtlenségünk tájadata Vajdaságban. *Magyar Szó*, 2008. augusztus 18. 10.

⁴³ Uo.

meghatározó materiális tájidentifikációs elem degradálódást mutat. Erre a válaszlehetőségek lehetnek a munkahelyváltás, vállalkozások beindítása, elköltözés, továbbtanulás stb.⁴⁴

Záradékként a tanulmány szerzője a magyarok identitásvesztésének okai közé sorolja a természeti-ökológiai örökség vesztesét (termőföldtulajdon, élőhely leszűkülése, mobilitás gyengülése), másodsorban a demográfiai szerkezetváltozásokat (előregedés, emigráció és a betelepítések által kiváltott lakosságfogyás), harmadsorban a gazdasági erőtlenséget és a társadalmi-politikai élet peremlétére szorulást, és végül a társadalmi örökség sorvadását (kulturális, vallási másodrendűség megélése, nyelvhasználati gondok).

Nem véletlen tehát, hogy a zentai Identitás Kisebbségkutató Műhely kutatásának eredményei azt mutatják, hogy a megkérdezett vajdasági magyar fiatalok „közel fele (46,4%-a) foglalkozik a kivándorlás gondolatával”. A fiatalok 13,9%-a „már biztosan eldöntötte, hogy kivándorol Szerbiából”.⁴⁵

A magyarok leginkább a nem jövedelmező mezőgazdaságból igyekeznek megélni. Egyes szakszervezeti adatok szerint Szabadka (és környéke) munkaképes lakosságának több mint 40 százaléka nincs állandó munkaviszonyban. A főállásban levők közül igen sokan 16 000 dináros minimálbérért dolgoznak, amelynek kifizetése számos helyen hónapokat késik.

Észak-Bácskában a legtöbb vállalat fizetéseképtelenséggel küzd, mintegy 2000 vállalat számláját már zárolták, és 263 vállalatban indult be a csődeljárás. A Szabadkai Körzeti Gazdasági Kamara 2011 első négy hónapjára vonatkozó adatai szerint az alapvető gond a fizetéseképtelenség, ami a nagy- és a kisvállalatokat is egyaránt érinti. Az áprilisi adatok szerint Észak-Bácskában megközelítőleg 23 000 munkanélkülit tartanak nyilván. De ezek az adatok nem mutatják a valós képet, becsléseink szerint mintegy kétszer több a munkanélküli, mint ahányan a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (Nacionalna služba za zapošljavanje) listáján szerepelnek. A helyzet súlyosságára utal, hogy három hónap alatt a régióban az állástalanok száma 1000-rel növekedett, amely szám, azokon a fiatalokon kívül, akik először keresnek munkát, magában foglalja azokat a személyeket is, akik a vállalatok rossz gazdálkodása miatt maradtak munka nélkül.⁴⁶

A Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) által közölt adatok szerint a Vajdasági Nagybe-
ruházási Alap pályázatán „a többségében magyarok lakta községek (Ada, Óbecse, Csóka, Magyarkanizsa, Kishegyes, Szabadka, Topolya és Zenta) 2 milliárd 204 millió dinárt, a szórványban élők 399 millió 504 ezer dinárt nyertek el”.⁴⁷ A VMSZ ezt „sikertörté-
nek” nevezte, miközben a kiosztott összeg nem érte el az Alap költségvetésének még a 10
százalékát sem, vagyis kevesebb, mint a magyarok részvétele a tartomány lakosságában
(14,28%).⁴⁸

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Badis Róbert: Mérsékeltlen bizakodó (5.). *Magyar Szó*, 2008. október 29. 5.

⁴⁶ mh: Több mint 60 000 munkanélküli Észak Bácskában. *Magyar Szó*, 2011. május 28. 6.; V. L.: Raste broj nezaposlenih. *Danas*, 2011. május 23. 5.

⁴⁷ *Új Esély*, 2007. október 10. 1., 3.

⁴⁸ Uo. 1. „Eredetileg az Alap költségvetése 22,8 milliárd dinár volt. 8 milliárdot a szerb kormány saját hatáskörében osztott ki. Ez a döntés egyértelműen megkárosította az Alapot.” (Uo. 3.)

A utóbbi években válságos helyzetbe jutott a 38 000 lakosú bácskai Topolya egykor virágzó gazdasága. Tönkrementek az egykor jól teljesítő vállalatok, és a privatizáció miatt számos embert az utcára tettek. Az elmúlt tíz év alatt megduplázódott a munkanélküliek száma, és mára eléri a 6000 főt. Sokakat pedig már kilakoltatással fenyegetnek.⁴⁹

Egy másik példa a Nagybecskerektől északkeletre, a román határ mellett, a Bánságban fekvő Magyarcsernye esete. A mezőgazdaságon kívül (ebből él az ittenieknek a 80 százaléka) más munkalehetőség nincs a faluban, mert az elmúlt húsz évben tönkrement szinte minden vállalat. A falunak volt cukorgyára, malma, péksége, szövetkezete, kereskedelmi vállalata. Ma már csak az étolajgyár működik, amelyben húsz-egynéhány helybélinek van munkahelye. Nem csoda, hogy a fiatalok elköltözése folyamatos. Hiszen földművelésből manapság csak az élhet meg jól, akinek nagyobb (50–100 láncnyi) földterülete és korszerű gépparkja van. Mint hallottuk, ilyenekből a faluban talán hatan vagy heten vannak.⁵⁰ Míg húsz évvel ezelőtt több mint ötszáz embernek volt munkahelye, addig most alig 70-75 helybélinek van. Közben növekedett a nyugdíjasok száma: húsz évvel ezelőtt 150-en voltak nyugállományban, most pedig 240-en vannak. Szociális segílyt 160-an kapnak, a lakosok egyharmadának pedig nincsen egészségügyi biztosítása. A talajvíz miatt húsz épület összedőlt, a határ egyharmada víz alatt van.⁵¹

Gazdátlan a cserneyi malom (Kecskés István felvétele)

⁴⁹ Sok topolyai család kilátástalan helyzetbe került [online]. *Duna TV*, 2008. október 28. http://my.dunatv.hu/otthon/valsaghelyzetben_topolyai_csaladok.html / *VMDP Hírlevél*, VI. évf. 2008. október 29. 147. sz.

⁵⁰ Kecskés István: Határ mellett, vakvágányon. *Magyar Szó*, 2011. december 3. 15.; Fogy Szerbia lakossága. Nyugtalanító és riasztó a helyzet [online]. *VajdaságMA [Tükör]*, 2011. december 28. [11.50] <http://www.vajma.info/cikk/tukor/4631/Fogy-Szerbia-lakossaga-Nyugtalanito-es-riaszto-a-helyzet.html>; K. I.: Ócskavasba kerül a cukorgyár? *Magyar Szó*, 2008. szeptember 20–21. 5.

⁵¹ Kecskés István: Határ mellett...; Kecskés István: (Még egy) szűk esztendő Magyarcsernyén. *Magyar Szó*, 2011. április 9. 16.

Nagy Ernő községi titkár szerint jelenleg a faluban 697 ház és 595 háztartás van. Több mint kilencven ház áll üresen. A tulajdonosok egy része itt van a faluban, a másik része elköltözött külföldre vagy más településekre. Ezeknek az épületeknek több mint a fele lakható. De mivel nem lakik bennük senki, idővel nyilván tönkremennek, mint ahogy a régebben sorsukra hagyott épületek is. Sok az üres porta is, amelyekről már lebontották a házat. Olcsó az ingatlan (már 500 euróért is kínálnak házat), de ez még a menekülteket sem vonzotta ide nagyobb számban.⁵²

Az ötezer fős Torontálvásárhelyen (Debelyacsán) „mindössze kétszázötven bejelentett dolgozó él”.⁵³

A bánsági Torda lakosságának 90 százaléka földműveléssel, a gazdák mintegy 40 százaléka állattenyésztéssel foglalkozik. Más munka nemigen akad (a faluban „már napszámosként sem lehet munkát találni”). 2009 novemberében és decemberében négyzetméterenként 250 liter, 2010-ben 1270 liter, 2011 első két hónapjában pedig újabb 80 liter csapadék hullott egy négyzetméterre. 2011 tavaszán a falu határához tartozó 5500 hektár föld húsz százalékát összefüggő vízterület borította. További 30-40 százaléka pedig annyira átázott, hogy lehetetlen volt megmunkálni. A talajvíz következtében 15 ház összedőlt, ötven pedig hasonló sorsra jut(hat).⁵⁴

Bácsgyulafalván összesen mintegy 800 háztartást tartanak nyilván, ebből 520-ban magyarok élnek. Elképesztő az üresen álló házak száma: a településen belüli fluktuációt

**Bogdán József tordai plébános szerint „néhány évtized múlva annyira elfogy a lakosság, hogy ez a falu gazdasági birtokká alakul át”
(Kecskés István felvétele)**

⁵² Kecskés István: Határ mellett...

⁵³ Virág Árpád: Torontálvásárhelyi gondok. *Magyar Szó*, 2010. november 15. 5.

⁵⁴ Kecskés István: Tordai „keserűvíz”. *Magyar Szó*, 2011. március 5. 1.,15.; Diósi Árpád: Ahol a tenni akarás lakik. *Magyar Szó*, 2012. január 5. 5.

figyelembe véve legalább 120-ra tehető. A megüresedett házakat a tulajdonosok képtelenek eladni, hiszen senki sem akar Bácsgyulafalvára költözni. A település Zombor és Topolya közigazgatásának peremén fekszik, mindkét irányból szinte zsákutca, ráadásul nem csupán itt, hanem a környező falvakban sincs megélhetési lehetőség, így a házak potom pénzért sem kellene senkinek. Az örökösöknek általában nincs módjuk fenntartani a megüresedett épületeket, így azok gyorsan lepusztulnak, és az enyészet áldozataivá válnak – nyilatkozta Sípos Erika, a helyi közösség titkára.⁵⁵ Hasonló helyzetben van sok más magyarlakta vajdasági helység is.

1.3. NEMZETI KISEBBSÉG, NEMZETISÉG, NEMZETI KÖZÖSSÉG

A nemzetközi jogi kötelezettségek és az állam szintjén biztosított nemzeti kisebbségi jogok gyakorlati alkalmazása megköveteli azoknak a jogalanyoknak, illetve jogosultaknak a valamilyen szintű meghatározását, akikre az illető jogok vonatkoznak.

A nemzeti kisebbségi jogok alanyai a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek, de – mint kollektivitások (közösségek) – a nemzeti kisebbségi népcsoportok is. Ma már általában nem vitás, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozókat az egyéni kisebbségi jogok mellett megilletik a csoportos vagy kollektív (közösségi) kisebbségi jogok is.

1.3.1. Kisebbségek a nemzetközi jogban

A nemzetközi dokumentumok általában háromféle – nemzeti, vallási és nyelvi – kisebbséget különböztetnek meg. A szakirodalomban ismeretes még a faji, etnikai, őslakos, törzsi, bevándorolt, vendégmunkás, menekült, menedéket kérő, migráns kisebbség elnevezés, de a kisebbségek származáson, szexuális beállítottságon, valláson, fogyatékkosságon és életkoron alapuló megkülönböztetése is.

A „nemzeti kisebbségek” (national minority), illetve a tágabb értelemben vett kisebbségek általánosan elfogadott és kötelező értelmű fogalma a nemzetközi jogban mindmáig nem honosodott meg. E fogalomnak valójában több meghatározása létezik, amelyek néha ellentétben állnak egymással. A kisebbségek fogalmát nemritkán azért használták, hogy elkerüljék a nemzeti kisebbségek egyértelmű említésével kapcsolatos ellentéteket, az etnikai kisebbségek fogalmát pedig szélesebben értelmezték, amelyen a nemzeti, faji, vallási és nyelvi kisebbségeket is értették.

Az első és a második világháború közötti időszakból ismeretes Wintgens definíciója, amely így hangzik: „Az általános nemzetközi kisebbségi jog értelmében a kisebbségek olyan lakosai valamely országnak, akik nemzetiségük vagy nyelvük vagy vallásuk tekintetében különböznek az illető állam lakosságának többségétől, tudatában vannak kisebbségi voltuknak, és megvan bennük az akarat, hogy megóvják népi, nyelvi vagy vallási sajátosságukat.”⁵⁶

⁵⁵ JJ: Száznál is több ház áll üresen Bácsgyulafalván. *Magyar Szó*, 2011. június 18. 6.

⁵⁶ Rehák László: *A kisebbségek Jugoszláviában*. Újvidék, 1967, Forum, 16.

A „kisebbségek” kifejezést az Egyesült Nemzetek Szervezetének dokumentumai közül – a téma egyes kutatói szerint – először *A kisebbségek sorsa* című dokumentum használja, amelyet az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatához kapcsolódva fogadott el az ENSZ Közgyűlése a 183. plenáris ülésén, 1948. december 10-én.⁵⁷ A közgyűlés kimondta, hogy „az Egyesült Nemzetek nem maradhat közömbös a kisebbségek sorsa iránt”, és felszólította a Gazdasági és Szociális Tanácsot, kérje fel az Emberi Jogok Bizottságát és a diszkrimináció megelőzésének és a kisebbségek védelmének albizottságát, hogy „készítsen átfogó tanulmányt a kisebbségek problémájáról annak érdekében, hogy az Egyesült Nemzetek képes legyen hatékony intézkedéseket tenni a faji, nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek védelmében”. A dokumentum azonban ennél tovább nem lépett, vagyis nem határozta meg a fogalom tartalmát.

A kisebbségek eddig legismertebb definícióját Francesco Capotorti olasz nemzetközi jogászprofesszor az ENSZ diszkriminációellenes és kisebbségvédelmi albizottságának megbízásából 1971-ben írt és 1979-ben „napvilágra került” jelentése tartalmazza, mely szerint a kisebbség egy nem domináns pozícióban lévő, számbelileg alárendelt csoport az állam többi lakosságának többi részéhez viszonyítva, melynek tagjai az állam állampolgárai lévén, a lakosság többi részétől eltérő etnikai, vallási vagy nyelvi sajátosságokkal rendelkeznek és – ha csak hallgatólagosan is – az összetartozásnak olyan szellemét mutatják, mely kultúrájuk, vallásuk vagy nyelvük megőrzésére irányul.⁵⁸

Bár Capotorti kisebbségfogalmát mint hasznosat elfogadták, teljes egyetértésre nemzetközi téren nem talált, mert a csoporthoz való tartozás megvallását egyesek szubjektív kritériumnak tekintették.⁵⁹

Nem kevésbé fontos a kisebbségnek az a definíciója sem, amelyet az ENSZ diszkriminációellenes és kisebbségi albizottsága említ dokumentumában. E definíció szerint a „kisebbség” kifejezés „szilárd, etnikai, vallási vagy nyelvi hagyományú és sajátosságú, nem túlsúlyban levő csoportokra vonatkozik, amelyek különböznek a lakosság többi részétől, és meg akarják őrizni ezt a különbözőséget”.⁶⁰

Az Európa Tanács (ET) joggal a demokráciáért bizottsága (European Commission for Democracy through Law, az ún. Velencei Bizottság) azt az álláspontot fogadta el, hogy a kisebbség „az állam többi lakosától számbelileg kisebb számú csoport, melynek tagjai különben az illető állam polgárai, az állam többi polgárától eltérő etnikai, vallási vagy nyelvi

⁵⁷ G.A.O.R. 3rd sess. Pact I., U.N. Doc. C/810, 77–78. In Majtényi Balázs – Vizi Balázs: *A kisebbségi jogok nemzetközi okmányai*. Budapest, 2003, Gondolat Kiadó – MTA Jogtudományi Intézet – MTA Kisebbségkutató Intézet, 37.

⁵⁸ Capotorti, Francesco: *Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, Human Rights Studies, Series No. 5, United Nations Publications, Sales No. E.91.XIV.2. (Lásd Bíró Gáspár: Öshonos kisebbségek, menekültek, menedéket kérők, migránsok. In Tabajdi Csaba szerk.: *Az európai kisebbségekért*. Budapest, 2009, EU-Ground Kft., 172.)

⁵⁹ Bodáné Pálok Judit – Cseresnyés János – Vánkosné Tímár Éva: *A kisebbségek jogai Magyarországon*. Budapest, 1994, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 36.; Petković, Ranko: Predgovor. In *Međunarodni dokumenti o zaštitni nacionalnih manjina i njihov položaj u ustavnom poretku SR Jugoslavije*. Beograd, 1994, Pravni fakultet, Fakultet političkih nauka, 4. /Međunarodna politika/

⁶⁰ Rehák: i. m. 16.

jellegzetességekkel rendelkeznek, és áthatja őket az elhatározás, hogy megőrizték saját kultúrájukat, hagyományaikat, vallásukat és nyelvüket”.⁶¹

Az 1985. évi belgrádi kiadású *Jogi enciklopédia* szerint a kisebbségek „egy ország lakosságának csoportjai, melyek a számbelileg többségben levő csoporttól vagy csoportoktól bizonyos – mint például a faji, nyelvi, vallási, etnikai, illetve nemzeti – jellegzetességekben különböznek, és akik ezeket a jellegzetességeket meg kívánják őrizni”.⁶²

A belgrádi Prosveta 1986. évi *Kis enciklopédiája* szerint „a nemzeti kisebbségek a nemzetközi jog és számos állam belső jogi kategóriája, amelyen egy nemzet azon kompakt csoportjait értelmezzük, amelyek kisebbségben vannak más etnikai csoportokhoz viszonyítva, amelyekkel államközösségben élnek”.⁶³

Végül Philip Vuciri Ramaga professzor szerint szociológiailag egy népcsoport úgy definiálható, mint valamely társadalmon belüli, saját kultúrával rendelkező csoport, melynek tagjait nemzetiség, kultúra, illetve nyelv alapján megkülönböztetik, vagy azok megkülönböztetettnek érzik magukat.⁶⁴

Az újabb keletű definíciók közül fontos az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1993. február 1-jei, az Emberi Jogok Európai Egyezményének a kisebbségi jogokra vonatkozó kiegészítő jegyzőkönyvével kapcsolatos 1201-es ajánlásának 1. cikkelye,⁶⁵ miszerint „nemzeti kisebbségen az embereknek egy államon belüli olyan csoportja értendő, amelynek tagjai:

- a) ennek az államnak a területén laknak és annak állampolgárai,
- b) régi, szilárd és tartós kapcsolatot tartanak fenn ezzel az állammal,
- c) sajátos etnikai, kulturális, vallási vagy nyelvi jellegzetességekkel rendelkeznek,
- d) kellően reprezentatívak, bár számszerűleg kisebbségben vannak ezen állam egy körzetének lakossága körében,
- e) arra törekednek, hogy közösen megőrizték azt, amiből közös identitásuk fakad, nevezetesen kultúrájukat, hagyományukat, vallásukat vagy nyelvüket.”

Egyes szakírók szerint az 1201-es ajánlás úgy határozta meg a nemzeti kisebbség fogalmát, hogy az minden további nélkül elfogadható az őshonos kisebbségek definíciójaként is.⁶⁶

⁶¹ Petković: i. m. 5.

⁶² *Pravna enciklopedija*. 1. köt. *Manjine*. Beograd, 1985, Savremena administracija, 762.

⁶³ *Mala enciklopedija*. 2. köt. *Nacionalnosti (nacionalne manjine)*. Beograd, 1986, Prosveta, 763.

⁶⁴ Bodáné – Cserecsnyés – Vánkosné: i. m. 37.

⁶⁵ Az Európa Tanács Emberi Jogok Európai Egyezményének (European Treaty Series No.: 5) kiegészítési javaslatáról van szó, amelyet 1950. november 4-én fogadtak el Rómában. Az *Ajánlás* magyar nyelvű szövege megtalálható a <http://www.htmh.hu/dokumentumok/rec1201h.htm> honlapon vagy az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 44. rendes ülésének anyagában (Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Assembly debate on 1 February 1993/22nd Sitting), illetve Majtényi–Vizi: i. m. 151–156. Az 1201-es ajánlásról lásd még Bozóki Antal: *1201-es ajánlás – kisebbségi jogvédelem*. Újvidék, 1996, Jugoszlávai Gyűjtők Egyesülete – Forum, 137.

⁶⁶ Bíró: i. m. 176. A kiadvány terjedelme miatt nem részletezhetjük a nemzet fogalmával és értelmezésével kapcsolatos könyvtárnyi anyagot, sem a nemzeti kisebbségek meghatározásával kapcsolatos vitákat (például az őshonos és nem őshonos kisebbségek megkülönböztetésével kapcsolatosakat stb.).

Habár a fenti és más ismert meghatározásokban csaknem ugyanazok az elemek vannak jelen, a nemzeti kisebbségek fogalmának a nemzetközi jogban még mindig nincs pontosan meghatározott és általánosan elfogadott definíciója. Ennek oka részben abban rejlik, hogy a kisebbségek helyzetében világszerte óriási különbségek vannak, rendkívül ellentétesek az érintett államok érdekei, bonyolultak a politikai, társadalmi stb. viszonyok. Így történhetett meg, hogy az ENSZ 1992. december 18-án elfogadott, a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló nyilatkozata sem taglalja a kisebbségek definícióját.⁶⁷ Nyilvánvalónak látszik, hogy ennek elsődlegesen nem jogtudományi, hanem társadalmi-politikai okai vannak.

Az ET Kisebbségvédelmi Keretegyezményének tanácsadó testülete (Advisory Committee, AC) utóbb kiterjesztette a nemzeti kisebbség fogalmát a tagállamok által hivatalosan el nem ismert kisebbségekre, a bennszülött népekre, valamint az ún. új kisebbségekre: a menekültekre, a menedéket kérőkre, a vendégmunkásokra, de egyesek ide sorolnak különböző faji és vallási csoportokat is – írja Bíró Gáspár, az AC volt tagja, az *Őshonos kisebbségek, menekültek, menedéket kérők, migránsok* című írásában.⁶⁸

A terminológiai vita, beleértve a definíció kérdését, továbbra is érezteti hatását. A kisebbség definíciója körüli időhúzás évtizedeken keresztül nem volt több mint obstrukciós eszköz az érintett államok részéről, hogy megakadályozzák egy egyetemes, kötelező egyezmény létrehozását a kérdés szabályozására. Az ET-ben a definíció kérdése akadályozta meg, hogy létrejöjjön egy, az Emberi Jogok Európai Egyezményét kiegészítő jegyzőkönyv a kisebbségek védelméről. Az Egyesült Nemzetek Szervezetében (ENSZ) előterjesztett javaslatokat csírájában ölte meg az akadékoskodás, ami azt jelenti, hogy e javaslatok még érdemi megfontolásra sem kerültek.⁶⁹

E tekintetben is fontos előrelépést jelent viszont az Európai Unióról szóló, 2007. december 13-án aláírt lisszaboni szerződés,⁷⁰ amely a bevezetőjében rögzíti az EU célját és legfontosabb értékeit, köztük (2. cikk) az emberi méltóság, a szabadság, a demokrácia, a jogállamiság, az egyenlő esélyek és az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek – jogai tiszteletben tartásának és a hátrányos megkülönböztetés tilalmának elvét.

A lisszaboni szerződés és a hozzá csatolt Alapjogi Charta⁷¹ általában említést tesz ugyan a kisebbségekhez tartozó személyek jogairól mint az emberi jogok részéről, de külön kisebbségi jogokat nem tartalmaz.

A Charta 20. cikke kimondja, hogy „a törvény előtt mindenki egyenlő”. A 21. cikk, hogy „tilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vé-

⁶⁷ Mavi Viktor szerk.: *Emberi jogok. Nemzetközi okmányok gyűjteménye*. Budapest, 1993, [s. n.], 481–487. (Az 1988-ban New Yorkban megjelent ENSZ-kiadvány magyar nyelven.)

⁶⁸ Bíró: i. m. 173.

⁶⁹ Uo. 173–174.

⁷⁰ Forrás: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:HU:HTML> [2007. december 17.]

⁷¹ *Az Európai Unió Alapjogi Chartája* (2000/C 364/01). A Charta angol nyelvű szövege a <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:EN:PDF>, a magyar nyelvű szöveg pedig a <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:HU:PDF> honlapon található.

lemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékoság, kor vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés”. A 22. cikk pedig, hogy „az Unió tiszteletben tartja a kulturális, vallási és nyelvi sokféleséget”.

Mint látható, az Unió alapdokumentumai sem tartalmazzák a nemzeti kisebbségek meghatározását és külön jogait. Ez azzal is magyarázható, hogy ez már megtalálható az ET és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) megfelelő dokumentumaiban. Ezek a megfogalmazások azonban – kellő politikai feltételek között – jogalapot biztosítanak arra, hogy az EU is továbblépjen a nemzeti kisebbségek jogainak és védelmének terén.

1.3.2. A nemzeti kisebbségek szerbiai meghatározása

A szerbiai jogrendszerben létezik a nemzeti kisebbségeknek a nemzetközi jogban vagy más államok jogrendjében többé-kevésbé elfogadott meghatározása.

A szerb alkotmány⁷² a „nemzeti kisebbségek” és nem – az újabban közhasználatba került – „nemzeti” vagy „etnikai közösségek” kifejezést használja, de nem határozza meg a jelentését.

A volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság 1963. évi alkotmánya az addig használatos „nemzeti kisebbség” (nacionalna manjina) meghatározás helyett bevezette a „nemzetiség”⁷³ [narodnost] elnevezést, amellyel a nemzeti egyenjogúságot kívánták kinyilvánítani, de nem fogalmazta meg annak jelentését. Az egykori Jugoszlávia és a Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány 1974. évi alkotmánya is megtartotta ezt a terminust.

Vajdaság 1974-es alkotmánya (4. szakasz) úgy fogalmazott, hogy a tartományban „a nemzetek és nemzetiségek az élet minden területén, a munka és az alkotás valamennyi területén egyenrangúak”,⁷⁴ és hogy „valamennyi nemzet és nemzetiség számára biztosítja nemzeti sajátosságai, nyelve, kultúrája, történelmi és más jellegzetességei szabad fejlesztését és kifejezését, és hogy ennek érdekében szervezeteket alapítson és élvezze az alkotmányban meghatározott más jogokat”.⁷⁵ Kimondta azt is (5. szakasz), hogy a tartományban „a szerb-horvát, illetve horvátszerb, a magyar, a szlovák, a román és a ruszin nyelv egyenrangú”.

⁷² Ustav Republike Srbije. *Službeni glasnik RS* [az SZK Hivatalos Közlönye], 2006. november 10. 98. sz. Ismereteim szerint a szerb alkotmány hivatalos magyar nyelvű szövegét ez ideig nem publikálták. Az alkotmány magyar nyelvű fordítását lásd a vajdasági kormány honlapján: http://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenti/Madjari/Jogszabalyok/alkotmany_srb.pdf

⁷³ Nemzetiség: eredeti értelmében egy nép nyelvi és kulturális összetartozása alapján kialakult közössége. Lamm Vanda szerk.: *Jogi lexikon*. Budapest, 1999, KJK–KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., 436.

⁷⁴ A 4. szakasz: „U Socijalističkoj Autonomnoj Pokrajini Vojvodini ravnopravni su narodni i narodnosti u svim oblastima života i rada.” (*Ustav Socijalističke Autonomne Pokrajine Vojvodine, Ustav Socijalističke Republike Srbije, Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*. Novi Sad, 1976, NIP Dnevnik, 19. Magyar nyelvű szöveg: Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány alkotmánya, a Szerb Szocialista Köztársaság alkotmánya, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság alkotmánya. Novi Sad, 1977, NIP Dnevnik, 19.)

⁷⁵ Uo.: „Zajemčuje se svakom narodu i narodnosti pravo na slobodan razvitak i izražavanje nacionalne osobenosti, jezika, kulture, istorijskih i drugih obeležja i da radi toga osniva organizacije i uživa druga ustavom utvrđena prava.” Az 5. szakasz: „U Socijalističkoj Autonomnoj Pokrajini Vojvodini ravnopravni su sprskohrvatski odnosno hrvatskosprski, mađarski, slovački, rumunski i rusinski jezik i pisma.”

A nemzet és a nemzeti kisebbség elnevezést átvette Szerbia 1990. szeptember 28-i alkotmánya és Vajdaság 1991. június 18-i statútuma is, amellyel Vajdaság elvesztette addigi státusát, alkotmányos jogait (alapvető okmánya statútumra/alapszabályra szűkült), és autonómiája nagymértékben csökkent. Vajdaságnak ez a statútuma már nem a nemzeti egyenrangúságot említi, hanem azt, hogy a „tartomány minden polgára jogaiban és kötelezettségeiben egyenlő” (4. szakasz). A nyelvhasználat tekintetében pedig úgy rendelkezik, hogy a tartomány területén „egyidejűleg a szerbhorvát nyelvvel és a cirill betűs írásmóddal, a latin betűs írásmóddal pedig a törvényben⁷⁶ meghatározott módon hivatalos használatban van a magyar, a szlovák, román és ruszin nyelv és írás, valamint más nemzetiségek nyelvei és írásai”.⁷⁷

A nemzeti kisebbség (szerbiai) definiálására, illetve e fogalom elemeinek meghatározására azonban csak bő egy évtizeddel később, a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságainak védelméről szóló, 2002. évi (röviden kisebbségi vagy kisebbségvédelmi) törvény⁷⁸ 2. szakaszában került sor. A törvényszakasz szerint „nemzeti kisebbségnek az ország állampolgárainak minden olyan csoportja tekintendő, amely

- a) tagjainak számát tekintve eléggé reprezentatív, noha kisebbséget képez,
- b) a lakosság olyan csoportjához tartozik, amely tartós és szoros kapcsolatban van annak területével,
- c) olyan ismérvekkel rendelkezik, mint a nyelv, kultúra, nemzeti és etnikai hovatartozás, származás és vallás, melyek alapján különbözik a többségi néptől, és
- d) amely csoport tagjait az a törődés jellemzi, hogy együtt megőriznék közös azonoságukat, beleértve a kultúrájukat, hagyományukat, nyelvüket vagy vallásukat.”

Ez a szakasz azonban (a nyilvános vitán elhangzott követelések ellenére) nem nevezi meg a nemzeti kisebbségeket, hanem lehetőséget teremt az állampolgárok minden csoportja számára, „amelyet népnek, nemzeti vagy etnikai közösségnek, nemzeti vagy etnikai csoportnak, nemzetiségnek vagy népességnek neveznek, vagy ekként határoznak meg” és

⁷⁶ Az írás- és a nyelvhasználatot a Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma [A hivatalos nyelv- és íráshasználatról szóló törvény] rendezte, megjelent az SZK Hivatalos Közlönyének [Službeni glasnik RS] 1991. évi 45. számában (módosítások: 1993. 53. sz.; 1993. 67.; 1994. 48. sz.; 2005. 101. sz.).

⁷⁷ A 4. szakasz: „U vršenju poslova u nadležnosti Autonomne Pokrajine Vojvodine svi građani u Autonomnoj Pokrajini Vojvodine jednaki su u pravima i dužnostima, bez obzira na rasu, pol, rođenje, jezik, nacionalnu pripadnost, veroispovest, političko ili drugo uverenje, socijalno poreklo, imovno stanje ili koje lično svojstvo.” A 10. szakasz: „Autonomna Pokrajina preko svojih organa: ...4. obezbeđuje službenu upotrebu istovremeno sa srpskohrvatskim jezikom i mađarskog, slovačkog, rumunskog i rusinskog jezika i njihovih pisama i jezika i pisama drugih narodnosti, na način utvrđen zakonom;”... (Statut Autonomne Pokrajine Vojvodine. *Službeni list APV* [VAT Hivatalos Lapja] 2009. 17. sz.) Magyar nyelvű szöveg: *VAT Hivatalos Lapja*, 2009. 17. sz.

⁷⁸ Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina. *Službeni list SRJ* [a JSZK Hivatalos Közlönye], 2002. február 27. 11. sz.; Božóki Antal: *Ljudska i manjinska prava u Srbiji i Crnoj Gori*. Novi Sad, 2003, Visio Mundi, 63–78. Magyar nyelvű szöveg: *Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina*. Beograd, Savezno ministarstvo nacionalnih i etničkih zajednica, 93–106.; Božóki Antal: *Emberi és nemzeti kisebbségi jogok Szerbiában és Crna Gorában/Montenegróban*. Karlóca, 2003, Árgus, 53–65.

eleget tesz az említett feltételeknek, hogy nemzeti kisebbségi státust kapjon. Újdonság az is, hogy nemzeti kisebbségi státust kaptak a romák (cigányok) is.

Az emberi és a nemzeti kisebbségi jogok megvalósítása szempontjából Vajdaság Autonóm Tartomány legfontosabb jogszabálya a statútum, amelyet a Tartományi Képviselőház 2009. december 14-én „véglegesen elfogadott és hitelesített”.⁷⁹ Ezzel a tartománynak az 1991. június 18-án kihirdetett, a tartományt „kiskorúsító” statútum után (18 évvel) új alapszabálya lett.

Újdonságot jelent, hogy a statútum „jogaik és kötelességeik érvényesítésében egyenrangúaknak” nyilvánítja a tartományban élő szerbeket, magyarokat, szlovákokat, horvátokat, montenegróiakat, románokat, romákat, bunyevácokat és ruszinokat, valamint a hagyományosan itt élő „nemzeti közösségeket” (6. szakasz) függetlenül azok számbeli nagyságától.

Ez a szakasz új fogalomként első ízben használja a „nemzeti közösségek” kifejezést, az 1991. évi tartományi statútum ugyanis még a „nemzetek és nemzetiségek” elnevezést tartalmazta. Az új fogalom az itt élő közösségek „nemzeti egyenjogúságát” hivatott igazolni, legalábbis jogilag. Az „egyenrangú” nemzeti közösségek tételes nevesítése is első alkalommal szerepel Vajdaság legrangosabb jogszabályában. A Vajdaság Autonóm Tartomány hatásköreinek meghatározásáról szóló törvény azonban továbbra is a „nemzeti kisebbségek” elnevezést használja (pl. a 33., 38., 41., 62., 74. és 76. szakaszban).⁸⁰

1.4. A NEMZETI KISEBBSÉGI JOGOK SKÁLÁJA

Az emberi jogok között (amelyeket a szakirodalom még *citoyen* [francia], *civil* [angol], illetve polgári vagy állampolgári jogoknak is nevez) különleges hely illeti meg a nemzeti kisebbségek vagy nemzetiségek jogát. Míg az emberi jogok elsődlegesen és döntően az egyénre, az individuumra „formáltak”, vagyis az egyes embereket illetik meg, addig a nemzeti kisebbségek emberi jogai elsődlegesen csoport- vagy kollektív jogok formájában merülnek

⁷⁹ (néz) – h. gy.: Életben a statútum. *Magyar Szó*, 2009. december 15. 1., 5. A Szerbiai Képviselőház 2009. november 30-án fogadta el a statútumjavaslatot, amit előzőleg 2008. november 14-én fogadott el a Tartományi Képviselőház. Egy lépés az alkalmazásig. *Magyar Szó*, 2009. december 9. 20. A statútum 2010. január 1-jével lépett hatályba, miután a Szerb Képviselőház 2009. december 30-án előzőleg elfogadta a Vajdaság Autonóm Tartomány hatásköreinek meghatározásáról szóló törvényt is. Elfogadták a statútumot. *Magyar Szó*, 2009. december 12. 1., 4. A Szerb Alkotmánybíróságtól a statútum 70 szakaszából 53-nak, a törvény 91 szakaszából pedig 26 szakasz alkotmányosságának a felülvizsgálatát kérelmezték. Statut Vojvodine. *Danas*, 2010. március 16. 5.

⁸⁰ Vajdaság Autonóm Tartomány statútuma [Statut Autonome Pokrajine Vojvodine]. *Službeni list APV* [VAT Hivatalos Lapja], 2009. 17. sz. Magyar nyelvű szövegét lásd <http://www.skupstinavojvodine.gov.rs/?s=aktAPV001&mak=OpstaAkta>; Törvény Vajdaság Autonóm Tartomány hatásköreinek meghatározásáról [Zakon o utvrdjanju nadležnosti Autonomne Pokrajine Vojvodine]. *Službeni glasnik RS* [az SZK Hivatalos Közlönye], 2009. december 1. 99. sz. Magyar nyelvű szövegét lásd <http://www.skupstinavojvodine.gov.rs/?s=aktRS002&mak=OpstaAkta>

A hatásköri törvénnyel kapcsolatban figyelembe kell venni az Alkotmánybíróság 2012. július 10-i, 1779. számú, a bevezetőben említett határozatát (Ustavni sud, Odluka 1797. *Službeni glasnik RS* [az SZK Hivatalos Közlönye] 2012. július 13. 67. sz.)

fel, amelyek alanya, jogosultja nemcsak az egyes személy, hanem az adott nemzetiséghez tartozó csoport is.⁸¹

Ez azt is jelenti, hogy az általánosan megfogalmazott emberi jogokon túlmenően bizonyos különleges jogok is megilletik a kisebbségekhez tartozó személyeket. Ezeken azokat a többletjogokat kell érteni, amelyek a kisebbségek számbeli hátránya folytán, egyéni és kollektív jogait illetően védelmezik még a legdemokratikusabb rendszerekben is.

Az ilyen szemlélet általánosan azonban még nem elfogadott a nemzetközi jogban. Továbbra is számos híve van annak a gondolatnak, hogy „a polgári jogok biztosítják mindazt, amire a kisebbségeknek szükségük van”. Eszerint nincs szükség a kisebbségi csoportjogok különálló nemzetközi védelmére.

1.4.1. Egyéni és kollektív jogok

A lassan kibontakozó nemzetközi jogi szabályozás egyik sajátossága éppen az volt, hogy kezdetben a nemzeti kisebbségek jogait nem csoportjogokként határozták meg, hanem az egyén jogaként abban a formában, ahogy az emberi jogok mindenkit megilletnek „fajra, bőrszínre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy bármely más véleményre, nemzeti vagy társadalmi származásra, vagyoni, születésre vagy bármely más körülményre való tekintet nélkül”.

Így fogalmazta meg az emberi jogok 1948-as egyetemes nyilatkozatának 2. cikke a nemzeti kisebbségekre is vonatkozó hátrányos megkülönböztetés – akárcsak más diszkrimináció – tilalmát. Ez a megközelítés is fogyatékos azonban, mert még hallgat azokról a sajtáságos jogokról, amelyeknek az általánosan megfogalmazott emberi jogokon túlmenően meg kell illetniük a nemzeti kisebbségek tagjait.⁸²

A nemzeti kisebbségi kollektív jogok elismerésének első lényegi áttörését az Emberi Jogok Európai Egyezményének a kisebbségi jogokra vonatkozó kiegészítő jegyzőkönyvével kapcsolatos 1201. ajánlása⁸³ jelentette, amelyet az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1993. február 1-jén fogadott el.

A kollektív jogokat illetően – a ma is merőben ellentétes vélemények ellenére – elfogadható az az álláspont, mely szerint az 1201-es ajánlás a nemzeti kisebbségeknek mégis „lehetőséget nyújt bizonyos kollektív jogokra”. A jegyzőkönyv már a bevezetés (Preambulum) 4. pontjában rámutat, hogy olyan jogokról van szó, „amelyeket bárki akár egyedül, akár másokkal közösen gyakorolhat”. A 3. cikk 2. pontjában úgy fogalmaz, hogy „a nemzeti kisebbséghez tartozó bármely személy egyénileg vagy másokkal társulva gyakorolhatja és élvezheti jogait”. A 12. cikkben (IV. fejezet: *A jegyzőkönyv alkalmazása*) pedig szó szerint

⁸¹ Földesi Tamás: *Emberi jogok*. Budapest, 1989, Kossuth Könyvkiadó, 163–164.

⁸² Uo. 164–165.

⁸³ Az *Ájánlás* magyar nyelvű szövege megtalálható a <http://jog.unideb.hu/tanszekek/nemzetkozi/tse/1201ajanlas.pdf> honlapon vagy az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 44. rendes ülésének anyagában (Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Assembly debate on 1 February 1993/22nd Sitting), valamint Majtényi Balázs – Vizi Balázs: *A kisebbségi jogok nemzetközi okmányai* (Budapest, 2003, Gondolat Kiadó – MTA Jogtudományi Intézet – MTA Kisebbségkutató Intézet, 151–156.).

is kimondja, hogy a nemzeti kisebbségek kollektív jogokat is élveznek: „A jegyzőkönyv egyetlen rendelkezése sem értelmezhető – egy szerződő állam jogrendszerében vagy ezen állam által aláírt nemzetközi egyezményben – a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek részére biztosított egyéni jogok vagy egy nemzeti kisebbség számára biztosított kollektív jogok⁸⁴ bármelyikének korlátozásaként vagy leszűkítéseként.”

Ezzel a megfogalmazással a nemzetközi jogban lényegében legitimitást nyertek a nemzeti kisebbségek kollektív jogai. Ez tulajdonképpen nem is számít újdonságnak, ha figyelembe vesszük, hogy az 1990. június 29-ei ún. Koppenhágai Okmány, az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ, ma EBESZ) emberi dimenziójával foglalkozó koppenhágai konferenciáján elfogadott dokumentum IV. része (32/6 pont, 2. bekezdése)⁸⁵ már megnyitotta a lehetőséget, hogy „[a] nemzeti kisebbségek tagjai jogait egyénileg, valamint csoportjuk más tagjaival együtt gyakorolhatják. Egy nemzeti kisebbséghez tartozó személyt semmilyen hátrány sem érhet annak kapcsán, hogy e jogait gyakorolja vagy sem.”

Ez végső fokon már akkor a kisebbségi kollektív jogok közvetett elismerését jelentette, s ezzel lehetővé tette az 1201-es ajánlás 12. cikkének idézett későbbi megfogalmazását. Egyéb-ként is mesterséges dilemma az egyéni és kollektív jogokra való felosztás, mert a kollektív jogok nem lehetnek mások, mint a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek egyéni jogai és viszont: a jogok, amelyek megilletik az egyént, megilletik a közösséget is.⁸⁶

Amennyiben valamely állam a legfontosabb kisebbségi jogokat csupán a kisebbségi közösségekhez tartozó egyének számára szavatolja, azaz a kisebbségek csoportjait továbbra sem hajlandó elismerni, akkor ez a megközelítés egyértelmű bizonyossága annak, hogy az adott állam a maga nemzetállami önmeghatározásából kiindulva a többségi nemzettel azonosítja az állami társadalmat alkotó politikai nemzetet, s azon belül nem kíván külön jogi státust biztosítani a kisebbségi csoportoknak. Ezekben az államokban az individuális nyelvhasználati, kulturális, vallási jogok mellett általában a törvény előtti egyenlőség deklarálásával véget érnek a kisebbségek egyenjogúságát szavatolni hivatott törvényi garanciák.⁸⁷

Jórészt az említett két elmélet közötti különbségekkel magyarázható az is, hogy az emberi jogok legfőbb kérdései – legalábbis nemzetközi szinten – jogilag lényegében megoldódtak, a nemzeti kisebbségi jogok teljes körű nemzetközi rendezése azonban még várat magára.

Ezt az állítást támasztja alá a Frunda György (RMDSZ-es szenátor) által kidolgozott és 2009. április 29-én az Európa Tanács (ET) Parlamenti Közgyűléséhez benyújtott kiegészítő

⁸⁴ Az ajánlás hiteles angol szövegében a „collective right”, a hiteles francia szövegben pedig a „droit collectif” kifejezés áll, ami egyértelműen kollektív jogokat jelent. Az idézetek az 1201-es ajánlás Majtényi–Vizi könyvében közölt szövegből származnak.

⁸⁵ Dunay Pál – Gazdag Ferenc szerk.: *Helsinki folyamat. Az első húsz év*. Budapest, 1995, Stratégiai és Védelmi Kutató Intézet – Magyar Külügyi Intézet – Zrínyi Kiadó, 225–228.; *Dokumenti KEBS 1975–1995*. Beograd, 1995, Pravni fakultet – Fakultet političkih nauka – Evropski pokret u Srbiji, 337–342. /Međunarodna politika/

⁸⁶ Az 1201-es ajánlásról bővebben lásd még Bozóki Antal: *1201-es ajánlás – kisebbségi jogvédelem*. Újvidék, 1996, Jugoszláviai Gyűjtők Egyesülete – Forum, 137.

⁸⁷ Szarka László: A kisebbségi önkormányzatiság jelene és jövője Kelet-Közép-Európában. In uő: *Kisebbségi léthelyzetek – közösségi alternatívák*. Budapest, 2004, Lucidus, 251–252. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf367.pdf

jegyzőkönyvtervezet az emberi jogok európai egyezményéhez. A beadvány megjegyzi, hogy „a nemzeti kisebbségekre vonatkozó jogi előírások eltérőek az Európa Tanács tagállamaiban. Bizonyos államok teljes körű jogokat biztosítanak, garantálva ezáltal a többséggel egyenlő bánásmódot a törvény előtt. Más államok, sajnálatos módon, a nemzeti kisebbségeknek egyetlen jogát sem ismerik el, néha még a létezésüket sem”.⁸⁸

A kisebbségi jogok az általánosan elfogadott emberi és alapvető szabadságjogok szerves tartozékai, illetve „a kisebbségek jogainak rendezése a legszorosabban, tartalmilag összefügg az általános emberi jogok érvényesülésével”.⁸⁹

Ez a megállapítás azonban magában véve nem elegendő, mert a kisebbségek igényei ezekben a keretekben legtöbbször nem elégíthetők ki. Főleg nem a jogállam ismérveit nélkülöző országokban.

A polgárok és a kisebbségek megkülönböztetése elméleti, ideológiai és politikai alapot teremt a kisebbségi jogok megsértésére, az etnikai beavatkozásokra és a tisztogatásra. Az újabb keletű nemzetközi dokumentumokban ezért kifejezésre jutott az a felismerés is, hogy az olyan személyek csoportját (kisebbségeket), amelyek abban a társadalomban, ahol élnek, meg akarják őrizni bizonyos eltérő kulturális, nyelvi, vallási stb. sajátosságukat, különleges védelemben kell részesíteni. Illetve nem elég részükre csupán az általános emberi jogokat biztosítani, hanem előnyös megkülönböztetésben kell részesíteni őket, amit egyesek „többletjogoknak”, mások „különjogoknak” neveznek.

1.4.2. Kodifikálási törekvések

A nemzetközi dokumentumok közül a nemzeti kisebbségi jogok egyik legrészletesebb leírását az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet emberi dimenziójával foglalkozó – az 1990. évi koppenhágai konferencián elfogadott – dokumentum (ún. Koppenhágai Okmány) IV. része tartalmazza, amelyet az 1992. évi Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája és a nemzeti kisebbségek védelméről szóló 1995. évi keretegyezmény csak továbbfejlesztett. Ezek közé a jogok közé tartozik elsősorban:

- az emberi jogok és alapvető szabadságok érvényesítése;
- a törvény előtti egyenlőség és a törvény általi egyenlő védelem joga;
- a gazdasági, társadalmi, politikai és a kulturális élet minden területén való teljes és hatékony egyenlőség;
- a nemzeti kisebbséghez tartozáson alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalma;
- az akarat elleni (erőszakos) asszimiláció tilalma;
- a jog a család- és utónév használatára a kisebbségi nyelven;
- az állampolgársághoz való jog;

⁸⁸ A tervezet szövegét lásd a <http://www.frunda.ro/archivum/?page=hirek&hir=48> honlapon.

⁸⁹ Földesi: i. m. 166.

- az etnikai, művelődési, nyelvi vagy vallási identitás szabad kinyilvánítása, ápolása és fejlesztése;
- az anyanyelv (beszéd és írás) szabad és egyenjogú használata a magán- és közéletben;
- az oktatáshoz való hozzájutás esélyegyenlősége minden szinten;
- az oktatási, művelődési, vallási intézetek, szervezetek vagy egyesületek megalakítása;
- a helynevek, utcanevek és egyéb, a közösség számára szánt földrajzi megjelölések a regionális vagy kisebbségi nyelveken való hagyományos és helyes formáinak kiírása;
- a cégtáblák, feliratok és egyéb magántermészetű információk kisebbségi nyelven való közzétételéhez való jog;
- a nemzeti szimbólumok szabad használata;
- a békés célú gyülekezés szabadsága;
- a véleménynyilvánítás szabadsága;
- a gondolat-, a lelkiismereti és a vallásszabadság joga;
- a vallásgyakorlás és vallási szertartások végzése;
- a vallási intézmények, szervezetek és egyesületek alapításához való jog;
- az anyanyelven való tájékozódás a nyomtatott és az elektronikus sajtóban;
- a saját tömegkommunikációs eszközök létrehozása és használata;
- a szabad és békés határokon átnyúló kapcsolatok és együttműködés létrehozása olyan személyekkel, akikkel közös az etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitás vagy a kulturális örökség;
- a nemzeti és a nemzetközi nem kormányzati szervezetek tevékenységében való részvétel;
- a nemzetközi intézmények előtti panasztétel lehetősége.

A nemzeti kisebbségek védelmét szabályozó 1995. évi keretegyezmény (3/2. cikk) szerint a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek a keretegyezménybe foglalt elvekből származó jogaikat és szabadságaikat egyénileg, valamint másokkal közösségben gyakorolhatják.

A nemzeti kisebbségek esetében valójában azonban nem valami „többletjogokról” vagy „különjogokról” van szó, hanem arról, hogy ezeket a kisebbségeket a többséggel azonos jogok illetik meg – számbeli hátrányuk ellenére is egyenrangúságot kell biztosítani számukra az élet minden területén. A többségi nemzet messzemenő megértése és anyagi segítsége nélkül valójában ezek a jogok szinte megvalósíthatatlanok. Ennek azonban mégsem szabad kizárólag a többség (többségi nemzet) „jóakaratótól” függni, hiszen a kisebbségi közösségek tagjai is adófizető polgárok, tehát megfelelő arányban részesülniük kell a megteremtett javakból is. Ezért mindenki számára biztosítani kell az egyetemes emberi jogok és alapvető szabadságok megvalósítását. A kisebbségi kérdést pedig „a közösség alapvető társadalmi kérdéseként kell kezelni azzal az elszántsággal, hogy a hatalomgyakorlás ne történjen represszív (megtorló) eszközökkel”.⁹⁰

⁹⁰ Friedrich Anna: Bölcsességgel és toleranciával. *Magyar Szó*, 1995. január 14. 4.

A fentiekből is látszik, hogy a nemzetközi dokumentumok az emberi és kisebbségi jogok széles skáláját tartalmazzák. Sok időnek kell azonban még eltelnie, amíg az e jogokkal kapcsolatos tudat a társadalompolitikai hagyományának, főleg mindennapi gyakorlatának élő tartozékává válik.

A nemzeti kisebbségek azoknak az országoknak az állampolgárai, amelyekben élnek. Ezekben az országokban kell tehát megvalósítaniuk mindazokat a jogokat, amelyeket a nemzetközi dokumentumok mint civilizációs vívmányt biztosítanak a számukra.

Ez egyben azt is jelenti, hogy az állam, amelyben kisebbségi csoportok élnek, az általános polgári szabadságjogok mellett köteles számukra biztosítani a kisebbségi népcsoportokat mint közösségeket (kollektivitásokat) és azok tagjait mint egyéneket megillető, a nemzetközi mércék szerint kijáró személyi (perszonális) és közösségi (csoport-, kollektív, korporatív/területi) jogokat, valamint az illető ország más nemzetiségű lakosával (vagy többségi nemzetével, illetve népcsoportjával) gazdasági, kulturális, nyelvi, vallási és egyéb téren való egyenrangúságot. Sem többet, sem kevesebbet.

A kisebbségeket megillető kollektív jogok (habár ezek pontosabb nemzetközi jogi megfogalmazása még várat magára) nem helyettesíthetők az egyéni jogok legkövetkezetesebb elfogadásával sem. (Legújabban az EBESZ sem az individuális/személyi, hanem a kollektív/közösségi jogokat helyezi előtérbe.) Ezeknek a kollektív jogoknak a megvalósítását nagyon hathatós eszközökkel és korrekciós (kiegészítő) mechanizmusokkal is garantálni (szavatolni) kell. Viszont a kollektív jogok érdekében az egyéni jogokat sem szabad teljes egészében figyelmen kívül hagyni.

A közelmúltban elhangzott szakmai, politikai viták alapján általános következtetésként leszűrhető, hogy „a kisebbségi jogok szabályozása alapvető követelmény: a szükséges garanciák megteremtésével és az arra irányuló állami kötelezettségvállalással együtt. Mint ahogy feltétlenül szükséges az esetleges konfliktusok megelőzése, valamint jogi keret biztosítása a felmerülő konfliktusok kezelésére”.⁹¹

Ennek megvalósításával kapcsolatban a szakértők többségének megoszlik a véleménye. Egyesek szerint az ENSZ vagy az Európa Tanács égisze alatt egy olyan egyezményt kellene kidolgozni, „amely garanciákat is tartalmaz a kisebbségi jogok érvényesülésére nemzetközi ellenőrző mechanizmussal ellátva, s az e jogokat megsértőkkel szemben megfelelő intézkedéseket foganatosítana az államok közössége”.⁹² Mások viszont azt hangoztatják, ahhoz, „hogy egy állam keretén belül a nemzetiségek egyenjogú polgárként széleskörűen élhessenek nemzeti jogaikkal, a nemzeti kisebbségekre vonatkozó eddigi jogi fejlődés messzemenően elegendő alapot nyújt”.⁹³ A gyakorlat is azt mutatja, hogy az érintett államokban eddig sem a nemzetközi jog szabályainak hiánya volt a legfőbb akadálya a kisebbségi jogok biztosításának, hanem a már meglévők alkalmazásának a megkerülése az érintett kormányzatok által.

⁹¹ Bodáné Pálok Judit – Cseresnyés János – Vánkosné Tímár Éva: *A kisebbségek jogai Magyarországon*. Budapest, 1994, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 12.

⁹² Uo.

⁹³ Földesi: i. m. 166.

Többször felmerült az a javaslat, hogy a kisebbségek jogait az Emberi Jogok Európai Egyezményhez fűzött kiegészítő jegyzőkönyvben kellene kodifikálni azért, hogy ennek elfogadásával megvalósuljon az „európai kisebbségvédelem”, melyet szükség esetén az Emberi Jogok Európai Bírósága is biztosítana ítéleteivel.⁹⁴ A kisebbségvédelem „hozzácsatolása” az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez azonban nem egyszerű feladat. Nemcsak az államok ellenállása, hanem az egyezmény szerkezete sem teszi ezt lehetővé, hiszen ez a dokumentum is az „egyenhez” szól, míg a kisebbségek kollektív jogokat is igényelnek.⁹⁵

Frunda György kiegészítő jegyzőkönyvtervezetében fel vannak sorolva azok a jogok, amelyeket a tagállamoknak kötelező módon biztosítani kellene a területükön élő nemzeti kisebbségeknek. A tervezetet társindítványozóként a közgyűlés 318 tagja közül 40 írta alá.

A romániai szenátor ezt megelőzően jelentést írt a nemzet fogalmáról. Az 1735-ös számú jelentést az ET Parlamenti Közgyűlése 2006. január 26-án fogadta el.⁹⁶

A 37 európai állam alkotmányának elemzése, különböző szempontok összehasonlítása és szakértők meghallgatása alapján a jelentéstevő arra jutott, hogy a nemzet fogalmának minden országra kiterjedő általános definíciója nem létezik, hiszen legalább öt különböző megközelítés van érvényben ezekben az országokban. A jelentés további fontos eleme, hogy szól a nemzeti kisebbségek és egyéb kisebbségek közötti különbségről szükségességéről, és az előbbi speciális védelmét irányozza elő.⁹⁷

A jegyzőkönyvtervezet szerint, az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez hasonlóan, „minimális standardokat kell megállapítani a nemzeti kisebbségek és azok tagjai számára, hogy a többséggel egyenlő bánásmódban részesüljenek, és kiküszöbölni a tagállamok közt fennálló különbségeket ezen a téren”. Frunda az alapvető jogokat a következőkben fogalmazta meg:

- a) minden személy azon joga, hogy kifejezze valamely nemzeti kisebbséghez való tartozását;
- b) politikai jogok (politikai pártokba való szabad tömörülés, választáson való részvétellel, arányos képviselet a közéletben, helyi és központi szinten);
- c) kulturális jogok, a kulturális autonómiához való jog mint az identitás megtartásának fő eszköze;
- d) az egyes autonómiaformákról való döntés joga, az európai, illetve a nemzeti és regionális gyakorlatnak megfelelően és

⁹⁴ Ezzel kapcsolatban lásd Kikényszeríthető-e a kisebbségvédelem? *Magyar Szó*, 2009. április 15. 3.; Kiegészítő jegyzőkönyvtervezet az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez. *Népújság*, 2009. május 5.; Miniszterelnöki Hivatal, Nemzetpolitikai Ügyek Főosztálya. *Reggeli Sajtófókusz [Reggeli Sajtófigyelő]*, 2009. május 5.; Kisebbségi jogokat szavatolnának (Frunda György javaslatai) [online]. *Háromszék*, 2011. november 17. http://www.3szek.ro/load/cikk/44233/kisebbségi_jogokat_szavatolnának_frunda_gyorgy_javaslatai

⁹⁵ Csányi Edina: A kisebbségvédelem és egyes jogi kérdései [online]. 1. rész. *Jogelméleti Szemle*, 2004. 4. sz. <http://jesz.ajk.elte.hu/csanyi20.html>

⁹⁶ Recommendation 1735 (2006), The concept of „nation”: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta06/EREC1735.htm#1>

⁹⁷ Kikényszeríthető-e a kisebbségvédelem? *Magyar Szó*, 2009. április 15. 3.

- e) az anyanyelv szabad használata a magán- és a közéletben, a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban ott, ahol a nemzeti kisebbségek jelentős számban élnek.

Frunda György szenátor 2009. április 29-én benyújtotta az Európa Tanács parlamenti közgyűlésénél a nemzeti kisebbségek jogaira vonatkozó minimális standardokat garantálni hivatott kiegészítő jegyzőkönyvtervezetet az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez. A közgyűlés meggyőződését fejezte ki, hogy a nemzeti kisebbségek diszkriminációját a tagállamokban csak akkor lehet csökkenteni, ha alkalmazzák ezeket a szabályokat, és felkérte a miniszteri bizottságot, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez dolgozzon ki egy kiegészítő jegyzőkönyvet, amely rögzíti a nemzeti kisebbségekre vonatkozó standardokat.⁹⁸

Újabb két és fél évnek kellett eltelnie azonban ahhoz, hogy az Európa Tanács jogi és emberjogi bizottsága (2011. november 15-i párizsi ülésén) – változatlan formában – elfogadja Frunda kiegészítő jegyzőkönyvtervezetét.

Az egy tartózkodás és három ellenszavazat mellett átment javaslat a nemzeti kisebbségekre vonatkozó standardokat garantálna: felsorolja azokat a jogokat, amelyeket az Európa Tanács tagállamainak kötelező módon biztosítaniuk kell a területükön élő nemzeti kisebbségeknek. Az ajánlástervezet szerint minimális standardokat kell megállapítani a nemzeti kisebbségek és azok tagjai számára, hogy a többséggel egyenlő bánásmódban részesüljenek, és ki kell küszöbölni a tagállamok közt fennálló különbségeket.⁹⁹

2013. február 1-jén volt az 1201-es ajánlás 20. évfordulója, amelyben a közgyűlés felszólította a Miniszterek Tanácsát, hogy az Európai Emberjogi Egyezményt bővítse ki egy kisebbségi jogokról szóló utalással. A közgyűlés az 1866-os (2012) határozatában sajnálatát fejezte ki a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezménynek és a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájának alacsony számú megerősítése miatt (*eddig 25 tagállam ratifikálta a 47-ből – B. A.*), és kihangsúlyozta az ezen egyezmények alkalmazása során jelentkező számos hiányosságot.

E fontos dokumentum évfordulója kapcsán a közgyűlésnek el kell készítenie egy jelentést a legpozitívabb gyakorlatokból, nyomon követve az említett dokumentumokat, ezáltal biztosítva a nemzeti kisebbségek jogait Európában. Ugyancsak el kell fogadnia egy határozatot, amelyben javaslatokat fogalmazna meg a tagállamoknak.¹⁰⁰

⁹⁸ Kiegészítő jegyzőkönyvtervezet az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez. *Népújítás*, 2009. május 5.

⁹⁹ Kisebbségi jogokat szavatolnának (Frunda György javaslatai) [online]. *Háromszék*, 2011. november 17. http://www.3szek.ro/load/cikk/44233/kisebbségi_jogokat_szavatolnanak_fruna_gyorgy_javaslatai

¹⁰⁰ Az Európa Tanács a kisebbségek jogairól. *Magyar Szó*, 2012. június 30. 5.; Pesevszki Evelyn: Jelentés az Európa országaiban őshonos kisebbségekről. *Magyar Szó*, 2012. október 16. 5.